

BASARABIA

DIFERITE ARTICOLE DE ZIARE DIN ANUL 1878, RETIPĂRITE
CU OCAZIA CONTRA-SERBĂREI CENTENARULUI ANEXĂREI
BASARABIEI LA RUSIA, CU CHELTUIALA FONDULUI SOCIE-
TĂȚEI «PRUTUL», DIN GALAȚI, ȘI CU O PRECUVÂNTARE

DE

M. N. PACU

PROFESOR ONORAR, ADVOCAT ȘI SENATOR AL JUDEȚULUI COVURLUIU

BUCUREȘTI

«MINERVA», — Institut de Arte
Grafice și Editură. — B-dl Aca-
demiei 3 — Edgar Quinet 4.

1912

Prețul: Lei 1.20.

BASARABIA

BASARABIA

DIFERITE ARTICOLE DE ZIAR^E DIN ANUL 1878, RETIPĂRITE
CU OCAZIA CONTRA-SERBĂREI CENTENARULUI ANEX^ĂREI
BASARABIEI LA RUSIA, CU CHELTUIALA FONDULUI SOCIE-
TĂȚEI «PRUTUL», DIN GALAȚI, ȘI CU O PRECUVÂNTARE

DE

M. N. PACU

PROFESOR ONORAR, ADVOCAT ȘI SENATOR AL JUDEȚULUI COVURLIU

BUCUREȘTI

«MINERVA», — Institut de Arte
Grafice și Editură. — B-dl Aca-
demiei 3 — Edgar Quinet 4.

1912

Prețul: Lei 1.20.

EDITURA MUZEULUI DE ISTORIE GALAȚI

Str. Mr. Iancu Fotea nr. 2 – 800017, Galați

Adresă web: www.migl.ro

E-mail: muzeuistoriegalati@yahoo.com

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
PACU, MOISE N.**

**Basarabia: diferite articole de ziare din anul 1878,
retipărite cu ocazia contra-serbărei Centenarului
anexării Basarabiei la Rusia / M.N. Pacu. - Galați :
Editura Muzeului de Istorie Galați, 2012**

ISBN 978-606-93040-2-0

94(498.7+478)

Aceasta este o reproducere în facsimil a lucrării

BASARABIA

DIFERITE ARTICOLE DE ZIARE DIN ANUL 1878, RETIPĂRITE
CU OCAZIA CONTRA-SERBĂREI CENTENARULUI ANEXĂREI
BASARABIEI LA RUSIA, CU CHELTUIALA FONDULUI SOCIE-
TĂȚEI «PRUTUL», DIN GALAȚI, ȘI CU O PREGUVĂNTARE

DE

M. N. PACU

PROFESOR ORORAL, ADVOCAT ȘI SENATOR AL JUDĂȚULUI COVURULUI

apărută în anul 1912 în această formă la

BUCUREȘTI

«MINERVA», — Institut de Arte
Grafice și Editură. — B-dl Aca-
demiei 3 — Edgar Quinet 4.

1912

PRECUVÂNTARE

La 16 Mai 1912 Rușii și rusificații vor sărbători cu mare alaiu centenarul anexării Basarabiei.

Acestui gest șovinist și provocator noi Românii trebuie să răspundem printr'o contra-sărbătoare de cernire a inimilor și de protestare.

Nu provocăm pe nimeni. Dar suntem datori a ne manifesta în mod demn și cât mai expresiv durerea noastră nețărmurită și pururea vie pentru răpirea scumpei noastre Basarabii ; pentru răpirea uneia din cele mai frumoase perle din coroana lui Ștefan cel Mare și Sfânt, Domnul Moldovei.

Cu atâta mai vârtos nu putem și nici se cuvine a ne opri dela această manifestare sfântă și patriotică, cu cât anexarea Basarabiei la Rusia, ș'-in 1812 ș'-in 1878, nu este de cât un act de trădare, de samavolnicie și de nemai pomenită felonie.

Nu prin cucerire cu sabia, nu prin cedare de bună voie, nu prin faptul primului ocupant a vr'unui res nullius oare care, sau în alt chip admis de dreptul ginților, a pus mâna Rusia pe Basarabia ; ci prin trădarea unui prinț grec Dimitrie Moruzi, dragomanul Porței (1812), sau prin cea mai strigătoare călcare a legământului solemn scris

de către guvernul M. S. Țarului tuturor Rusiilor ¹⁾, călcare urmată după un război fericit, în care victima răpîirei cră chiar aliatul viteaz, mărinimos și salvator al răpîitorului (1878).

Fiind așa, cu atîta mai mult, repetăm, se cade a nu uită niciodată nedreptatea, ce ni s'a făcut, și soarta tristă a frașilor noștri de peste Prut.

Nu e vorbă, se silesc Rușii din răsputeri, cu istorii ad usum Delphini scrise chiar din ordinul Țarului ²⁾, să legitimizeze posedarea Basarabiei, susținând că au cucerit această frumoasă și mănoasă provincie românească, ba de la hordele nomade tatar, ba dela Turci, nu însă de la Români, cărora le contestă legitimitatea de stăpînire. Aceste silințe însă au fost și sunt zadarnice; ele nu pot întunecă adevărul istoric, care e luminos ca ziua și arată că drepturile României asupra Basarabiei sunt neîndoioase și neprescriptibile.

Dar cum să ne manifestăm durerea noastră cu ocazia împlinirii a o sută de ani dela răpîirea Basarabiei ?

Intru aceasta, socotim că, pe lângă alte semne propuse de către patrioșii inișiatori dela Iași, cea mai nimerită exteriorizare a sentimentelor noastre în asemenea momente, este reeditarea documentelor istorice privitoare la drepturile României asupra Basarabiei, și neîncetata trîmbișare că această provincie, corp din corpul Țării noastre și suflet din sufletul ei, prin înșălăciune și neomenie a fost răpîită dela sinul mamei sale.

Urmărind acest nobil scop, aducem și noi modesta noastră contribuire, publicând broșura de față, în care am adunat mai întăiu cele șase admirabile articole asura Basarabiei publicate în fostul ziar bucureștean «Timpul», din luna Martie 1878.

1) Convenșia ruso-română din 4 Aprilie 1877, prin care Rusia se obligă a garantă și apară integritatea Statului Român, astfel cum rezultă din legile interioare și tratatele existente (art. 2).

2) Batiuşcoff din 1893 etc.

Articolele sunt anonime : dar bănuim că ele sunt scrise de marele și neîntrecutul poet al Neamului Românesc Mihail Eminescu, pe atunci prim redactor la ziarul conservator «Timpul».—Ele constituie, fără îndoială, cel mai elocuent și mai întemeiat rezumat istoric asupra Basarabiei.

În al doilea loc, publicăm și scrisoarea locotenent-colonelului I. Alexandri, fost agent diplomatic al României la Paris, fratele ilustrului bard al Românisimului V. Alexandri, drept răspuns în polemica, foarte interesantă, încinsă la începutul anului 1878, între patriotul diplomat român și un mare personaj rus, care scria corespondențe anonime în ziarul *Le Nord*, din Bruxelles¹⁾. Scrisoarea cuprinde, după noi, apărarea cea mai convingătoare și mai însuflețită a drepturilor României asupra Basarabiei.

În fine, în al treilea loc, am îndrăznit să aninăm și un articol al nostru publicat într'un fost ziar gălățan²⁾, din Decembrie 1878, adică imediat după adoua răpire a Basarabiei Sudice. Printr'însul se învederează falșa dragoste a Rusiei pentru creștinii din Impierul Otoman și netemeinicia acuzațiunii de ingratitude imputată acestora.

Tipărim broșura aceasta cu cheltuiiala micului fond rămas dela fosta societate «Prutul», din Galați, înființată tot în scop cultural pentru frații noștri din Basarabia : societate din al cărei comitet n'au mai rămas în viață de cât trei membri : bunii mei amici Alexandru Niculescu, primarul actual al orașului Galați, și avocatul și publicistul Grigore Crețescu, originar din Basarabia, cum și subsemnatul, care sunt și casierul fondului.

Am ținut încă să fac acest lucru și ca un mic prinos de dragoste personală pentru scumpa noastră Basarabie, al cărui fiiu vecinic îndurerat sunt.

Galați 24 Aprilie 1912.

MOISE N. PACU.

¹⁾ Scrisoarea e reproducă după ziarele românești *Timpul* și *Pressa*, din Martie 1878.

²⁾ *Anunciatorul Danubian*.

A.

BASARABIA¹⁾

I.

Numele și întinderea ei.

În toate întâmpinările de până acum, în scrisoarea d-lui X. din *Le Nord*, în articolul puțin politic al gazetei rusești *Viedomosti*, în răspunsul unui rus către Alexandri²⁾, găsim repetându-se cu stăruință, că Basarabia este din numărul provinciilor cucerite de Ruși cu sabia dela Tătari și dela Turci. Convingerea noastră este însă că, din veacul al patrusprezecelea începând, Basarabia n'a fost, nici întreagă, nici în parte, a Turcilor sau a Tătarilor, ci a unui stat constituit, neatârnat deși slăbit și încălcat în posesiunile sale, a Moldovei. Moldova eră proprietarul locului și, dacă reprezentanții statului moldovenesc, Domnii, ajunseseră atât de slabi, în cât dreptul nostru eră desbrăcat de putere și nu putea să se apere, aceasta nu e o dovadă, că Moldova a renunțat vreodată la dânsul. Căci un drept nu se pierde decât prin învoirea formală de a-l pierde. Dar fie această

¹⁾ Aceste șase articole, cari poartă chiar titlul de *Basarabia*, sunt extrase din fostul ziar *Timpul*, din București, No. 49, 50, 52, 53, 55 și 58, luna Martie 1878.

²⁾ E vorba de l.-colonel I. Alexandri, fost agent diplomatic al României la Paris, fratele marelui poet V. Alexandri.

nvoire smulsă cu deasila, fie dictată de rațiuni de stat, fie isvorâtă din orice alte considerații, nu se modifică și nu se nimicește decât din momentul, în care renunțăm la el.

Cum că aceasta nu e numai opinia noastră, ci chiar aceea a diplomației rusești, se dovedește din istoria celor din urmă 150 de ani. De câte ori Rusia stipulă ceva în favorul Principatelor în tratatele ei cu Turcia, ea se provocă totdeauna la drepturile imprescriptibile, *ab antiquo*, la capitulațiunile Principatelor. Acelaș Rumiantof, despre care D. X. pretinde c'ar fi cucerit Basarabia dela Tătari, realipește Basarabia și Hotinul la Moldova, Giurgiu și Brăila la Valachia.

Rumiantof se invoiește cu desființarea mitropoliei Proilabului (Brăila), creată de Greci pentru părțile pe cari, din cauze militare, Turcii le ocupase, și permite mitropolitului Moldovei să alipască din nou, precum era din vechime, Basarabia la eparchia Hușilor, Hotinul la eparchia Rădăușilor, Giurgiu și Brăila la eparchia Râmnicului.

Prin urmare Rumiantof, contimporan cu acele cuceriri, el însuși cuceritorul, știa mai bine ale cui erau acele locuri, știa mai bine, că Tătarii n'ar fi avut nevoie de mitropolit și de episcop, știa, cu un cuvânt, că locurile erau ale Moldovei. Cum că această conștiință de drept nu s'a stins nici odată în Moldova, vom avea ocazia de a o dovedi pas cu pas.

Pas cu pas vom dovedi tot odată, că ocuparea părților din Moldova și Țara Românească n'a fost decât militară, că ea avea cel mult caracterul administrației trecătoare, pe care și Rușii o introduc în campanie prin provinciile inamice, și că ori unde erau a se hotărî chestiuni de proprietate, unde puterea juridică a statului se manifesta, statul moldovenesc hotărâ pe acest pământ ocupat de Turci. Cazurile de reclamații sunt tocmai cu Tătarii, ce locuiau în Buceag, căroră domnia Moldovei le hotărăște locul unde le este învoit a fi așezați, măsură acel loc și-l hotărniceste, deși domnia eră fanariotă, deși slabă, deși locul eră ocupat de trupe turcești.

Dar până a sosi la capătul veacului al 17-lea și la înce-

putul veacului al 18-lea, la slăbiciunea statelor noastre sub fanarioți, a cărei cauză e tocmai Rusia și alianța nefericitului Cantemir cu Petru cel Mare, vom stabili mai întâiu drepturile țărilor pentru timpii, în cari nu era vorba de precumpănire turcească la noi.

Acest petec de pământ, precum îl numesc corespondenții ziarului «Le Nord», locuit de tătari sub corturi și de alte neamuri pe jumătate sălbatece. care-și datorește scoaterea lui din întuneric unor generali «d'un renom populaire», ca Rumianțof și Sumarow, are cu toate acestea un nume, care țipă sub condeiele rusești.

A rosti numele *Basarabia* e una cu a protesta contra dominațiunii rusești. Numele *Basarab* și *Basarabeni* există cu mult înaintea vremii în care acest pământ devenise românesc; acest nume singur este o istorie întreagă.

D'Ohsson în *Histoire des Mongols* (T. I, p. XXXV) ne spune: că existau în arhivele hanului mongol din Persia fragmente istorice de-o recunoscută autenticitate, scrise în limba și cu caractere mongole, pe cari însă prea puțini oameni le puteau citi. Pentru ca aceste fragmente să fie pricepute și de public, Sultanul Mahmud Gazon Khan au voit ca ele să fie adunate într'un trup de istorie și au însărcinat cu această lucrare în anul 1303 pe medicul Fazel-Ullah, poreclit Rasid.

Medicul Fazel-Ullah-Rasid compilează deci cronica lui după fragmente mongolice, și sub anul 1240 povestește următoarele:

«In primăvara anului 1240, principii Mongoli trecură «munții Galiției, pentru a intra în țara Bulgarilor și a Ungurilor. Ordă, care mergea spre dreapta, după ce-a trecut «țara *Aluta*, îi eși înainte *Bazaran-bam* cu o armată, dar «e bătut. Cadan și Buri au mers asupra Sașilor și i-au învins în trei bătălii. Bugek trecu din țara Sașilor peste «munți, intrând la *Kara-Ulaghi* și a bătut popoarele ula-«ghice».

Așa dar principii tătari au bătut pe *Kara-Ulaghi*, adică

pe negri-valachi (Kara-iflak, *μαύρο βλάχος*). ba înaintea unuia i-a eşit o armată, comandată de *Besarab-ban*.

În *Annales Polonorum vetustiores* scrise se vede între anii 1248-1282 (publicate întâiu de Sommersberg, analizate de Lelewel) se găseşte însemnat pentru anul 1259 :

«Tătarii, după ce subjugară pe *Bassarabeni*, pe Litvani, «pe Ruteni şi alte neamuri, au luat cetatea «Sandomir», sau latineşte : Thartari, subjugatis *Bessarabenis*, Lithvanis Ruthenis, etc.

Regele maghiar *Carol-Robert* într'o diplomă din a. 1332 povesteşte bătaia ce o păţise dela Basarab, fiul lui Tugomir, în ţara noastră : «in terra transalpina per Bazarab, filium Thocomery (Féjer VIII, 3, 625).

Din acest *Tugomir-Bassarab*, care trăia pela 1300 şi ceva, s'a născut Alexandru, cel pomenit în diploma de mai sus, care a trăit până la 1360 ; din Alexandru s'a născut Vladislav şi Radu-Negru, din Radu-Negru Dan şi *Mircea-Cel-Mare*, (— 1418).

Cam într'o sută de ani dela Tugomir până la capătul domniei lui Mircea, Ţara Românească ajunsese la cea mai mare întindere teritorială ; căci cuprindea : Oltenia, Valachia-mare, Ducatele Făgăraşului şi Omlaşului din Ardeal, mare parte a Bulgariei, Dobrogea cu cetatea Silistra, Chilia cu gurile Dunării şi ţările tătăreşti nenumite mai de aproape. În această vreme Valachia întreagă, împreună cu toate posesiunile ei, se numea în bulele papale, în documentele cele scrise latineşte ale Domnilor, în scrieri contimporane : *Bassarabia*. Una din aceste posesiuni a fost şi acest «Iambeau de terre», de pe care Rumiantof şi Sumarov pretind a fi cules Tătari de sub corturi.

E destul a pomeni, că deşi acea familie de domni s'a stins în linie bărbătească, numele vechiu domnesc de *Bassaraba* se mai poartă şi astăzi prin adopţiune de către un boier mare din Ţara Românească.

Tot în vremea aceasta a înfloririi voievozilor Bassarabi şi a ţării Basarabia, id est Valachia, Moldova posedă terito-

riul dela Hotin până în Cetatea-Albă ; căci la începutul veacului al cinci-spre-zecelea cavalerul *Guillebert de Lannoy* se întâlnește cu Alexandru-cel-Bun, merge la Cetatea-Albă, care e a domnului moldovenesc, și găsește aici un oraș, stă pânit de un părcălăb (Burggraf) moldovenesc și populat cu Genoveji, Moldoveni și Armeni.

Dar dnspre acestea mai târziu

Destul numai că într'o vreme, în care abia era viață istorică prin împrejurimi, Basarabia actuală era pământ Românesc, stăpânit de Domni români. Și aceasta n'o deduc numai istoricii de astăzi, ci Miron Costin însuși, cronicarul cel învățat și mare logofăt în Moldova, povestește aceasta în versurile dedicate regelui Poloniei.

Pentru a nu anticipa, reproducem aceasta numai pentru a explica numele și a arăta că el este puțin ceva mai vechiu decât Tătarii de sub corturi ai lui Rumianțof, iar pe acest general rus îl vom găsi, cum am zis, la vremea lui, susținând cu act iscălit de dânsul tocmai teoria contrară celei espuse de corespondenții ziarului «Le Nord».

Dar lăsând Valachia de o parte, ce se numește astăzi Basarabia ?

Trăgând o linie dela Hotin din Nistru până în Prut, avem o lature ; dela amândouă capetele ei tragem câte o linie până în Marea-Neagră, una de-a lungul Nistrului, cealalta de-a lungul Prutului ; iar capetele acestor două linii le încheiam cu o a patra linie formată prin țărmurii Mării-Negre. Acest quadrilater cam neregulat se numește azi *Basarabia*, deși fără cuvânt.

După ce Ștefan-cel-Mare a luat dela Valachia între anii 1465-1475 părțile de sud, câte le aveau Basarabii între Prut și Nistru, aceste părți au păstrat numele distinctiv a dinastiei *primae occupantis*, a Basarabilor. Deci nu întreaga țară dintre Prut și Nistru e Basarabia ; ci aceasta e numai o fâșie spre sud, hotărîită și mică, așa cum ne-o arată Cantemir în «*Descriptio Moldaviae*».

Iată deci marginile reale ale Basarabiei reale : Trage o

linie curmezișă de lângă Nistru dela Bender până în vârful lacului Ialpug la Bolgrad, și ai o lature; — apoi ia-o dela Bolgrad până în Reni, ai a doua lature; — dela Reni pe Dunăre în sus până la Chilia, a treia lature; — apoi luând malul Mărei Negre până la Cetatea Albă la gura Nistrului, a patra lature; — apoi în sus pe Nistru dela Cetatea Albă până la Bender, a cincea lature. Numai pământul cuprins între aceste cinci linii s'a numit cu drept cuvânt Basarabia; tot ce'i d'asupra, e Moldovă curată, răsbotezată dela 1812 încoace.

Pământul cuprins între acele cinci linii era împărțit în patru ținuturi: *Bugeacul*, *Cetatea-Allă*, *Chilia* și *Ismail*. Numai în ținutul Bugeacului au locuit Tătari, cu învoirea Domnilor Moldovei, și în celelalte se vor fi resfirat câte unul doi; căci nimeni nu poate opri în mod hermetic trecerea unui om, mai ales Tătar fiind, peste marginile moșiei lui; dar în sfârșit numai în Bugeac Tătarii colonizați s'au bucurat de oarecari privilegii, concese de proprietarul locului, care era statul Moldovei.

Cu acest pământ ne vom ocupa în numerii viitori. Statornicind după cercetările mai noi *originea numelui*, după *Cantemir* marginile pământului, de care e vorba, vom arăta ce soiuri de Tătari a putut culege de sub corturi generalii ziarului «Le Nord», dela anul 1400 începând — și până la 1812 — adică în curs de patru sute și mai bine de ani. În treacăt ne vom ocupa și cu cetatea Hotinului.

II.

Veacul al cinsprezecelea.

În N-rul nostru dela 20 Februarie, am răspuns dejă unui domn X., care adresase din București o scrisoare către directorul ziarului «Le Nord», spunind în ea, că Rusia cucerise Basarabia dela niște cârduri (peuplades), cari locuiau sub

corturi și erau pe jumătate sălbatice, dela un soi de bașibuzuci odioși, și că din *nici un punct de vedere* Basarabia prin tractatul de Paris n'a putut fi considerată ca fiind restituită posesorilor ei legitimi.

Prin documente, publicate în mare parte în arhive slave chiar, am arătat că Tătarii D-lui X., cari ar fi fost în trecut *les possesseurs légitimes*, erau cam ciudați în felul lor.

În Suceava domnește Alexandru Vodă cel Bun, care prescrie la anul 1407 ce vămi au să plătească negustorii poloni la Tighina (Bender) și la Cetatea Albă (Akkermann). Tot în vremea lui Alexandru trece la 1420 ierodiaconul rus Zosima prin Cetatea-Albă, și ne spune că, voind să treacă Nistrul, a trebuit să plătească pentru trecătoare un bir, pe care Moldovenii și Litvanii și-l împart la încheierea socotelor. Ierodiaconul șade la Cetatea-Albă două săptămâni și apoi pleacă dela fânarul așezat chiar la gura Nistrului, pe o corabie către sfintele Locuri.

Peste un an (1421), mai vine alt călător, cavalerul Guilbert de Lannoy, ambasadorul a doi regi apuseni, care asemenea petrece în Cetatea-Albă, ce este sub stăpânirea lui Alexandru Vodă, pe care l'a văzut și-l cunoaște cavalerul. Ba cavalerul are și ocazia de a afla că Moldovenii din Cetatea-Albă sunt minunat de bine administrați, căci singur călărind pe lângă Nistru a fost prădat și poliția de atunci i-a aflat în câteva zile pe hoți și i-au adus legați înaintea lui. Cavalerul, mirat de această justiție expeditivă, se roagă lui Vodă să-i ierte, căci i-au dat banii toți înapoi.

În fine la a. 1475 Ștefan-Vodă cel Mare trimite la Cetatea-Albă pe un architect grec anume Teodor, ca să facă un turn nou și un zid nou la întăriri; iar architectul le spune acestea prin inscripții, cari stau și *astăzi* pe zidurile cetății.

Tot odată vedem în chrisoavele domnești de pe acea vreme iscăliți deodată cu Domnul regulat pârcălabii Chilieii, ai Cetății-Albe și ai Hotinului, cari erau *boeri mari*, încât se

vede cum că Tătarii de sub corturi ai D-lui X. aveau tre-cere pe atunci.

Numai numiri ciudate aveau acei boeri Tătari. Pentru că vedem din chrisoave, că, lângă boierul Manoil, părcălab de Hotin, și Stanciu de Cetatea-Albă, sunt iscăliți d-nea lor: Albul spătar, Ioan Băiceanu, Hodco Crețul, Oanea Pântece, Tudor Vascanu, Giurgea lui Gaură, tot nume..... tătărești de boieri de a lui Alexandru-Vodă.

Dar Cetatea-Albă devine și mai ciudată prin o altă împrejurare. În așezământul ce-l dă Alexandru-cel-Bun la 1407 negustorilor poloni, se vede și ce mărfuri importau acele *peuplades à demi sauvages*. Negustorii aduc din Lemberg *postav*, din Brăila *pește*, din Podolia *cai* și *vite albe*; ce or fi aducând ei oare din Cetatea-Albă? Poate corturi tătărești? Ei aduc din Cetatea-Albă stofe cusute cu fir de aur, stofe de mătasă și vinuri din Grecia, pe care prozaicul așezământ le numește cvas grecesc. Erau luxoși Tătarii din Basarabia.

Se știe că, după moartea lui Alexandru-cel-Bun, au rămas doi fii, *Ștefan* și *Ilie*, cari și-au împărțit țara în două. *Mateiu Strykowski*, în cronica sa polonă-litvană, tipărită întâiu și întâiu la Koenigsberg 1582, ne spune cum și-a împărțit-o ei. *Ilie* a luat regiunea Nistrului, Hotinul, Suceava, Iașii, Hușii, Tecuciul, etc.

Ce-i mai rămăsese bietului *Ștefan*?

Trei ținuturi: Cetatea-Albă, Tighina și Chilia, care erau echivalente cu tot restul Moldovei. Se vede că Ștefan știa importanța acestui *lambeau de terre*, căci n'a cerut nici Iașii, nici Suceava, ci s'a mulțumit cu acești *tătari*, cari locuiau sub corturi și purtau stofe lucrate cu fir de aur și mătăsării, beau vinuri din Grecia și steteau în relațiuni directe cu Genova și cu Venetia. Această împărțeală și împăcaciune-între frați a pus-o la cale regele Poloniei la anul 1436.

Nu-i vorba de cronici, geografii și atlasuri. Nici una din ele nu contestă proprietatea deplină și neturburată a Moldovei asupra Basarabiei. Dar având a face cu diplomați de soiul celor cari scriu în «Le Nord», am adus ca Toma ne

credinciosul dovezi, scrise de oameni trăitori în veacul al cinsprezecelea, oameni cari au vorbit cu Alexandru-cel-Bun, cu fii săi Ilie și Ștefan, cu Ștefan-cel-Mare. Aici nu se mai spune că este o vreme ca aceea a lui Rurik sau a lui Oleg, în care istoria e mit și mitul istorie; ci din contră o vreme în care negustorul, ce aducea pește dela Brăila, trebuia să plătească vamă, importând iepe și vaci plătea vamă, trecând Nistrul plătea vamă; o vreme, în care poliția de Cetatea-Albă prindea petălhari, încât din contra vremea de astăzi, cu nesiguranța ei caracteristică, e o licență poetică pe lângă epoca sănătoasă a lui Alexandru-Vodă cel Bun. N'avem a face cu povești și drepturi închipuite, ci cu oameni cari au fost, cum suntem noi astăzi, de ne vedem cu ochii, cari se îmbrăcau ei cu postav adus din Lemberg, iar cucoanele cu mătase din Cetatea-Albă; și de câteori voim a spune povești de tătari sub corturi și oameni jumătate sălbatici, protestează boierul Manoil, părcălab de Hotin, Stanciu dela Cetatea-Albă și împreună cu ei Tudor Vascanu, Ioan Băiceanu, Oane Pântece, Albu Spătaru și ceilalți.

De acest triumphiu format în documentele noastre de părcălabul de Hotin, cel de Cetatea Albă și cel de Chilia nu te scapă nici un soi de subtilitate diplomatică, nici un soi de apucătură. Nu-i ieșire precum nu-i intrare, și păgân să fie omul, trebuie să zică: Adevărat, a Moldovei e Basarabia.

De când există Românii pe pământ, Basarabia noastră actuală, acest «lambeau de terre», a avut și el onoarea de-a forma un stat deosebit, deși foarte trecător, sub Ștefan, fiul lui Alexandru-cel-Bun. Altfel e pururea parte integrantă, sau a Valachiei în veacul al paisprezecelea, sau a Moldovei din veacul al cinsprezecelea și până la luarea ei prin Ruși.

Față cu aceste lucruri pozitive, cu acești părcălabi, stofe cusute cu fir, vămi plătite de negustori, turnuri și ziduri făcute de Ștefan-Vodă, nu știm zău dac'ar mai cuteza cineva să zică cum că «la Bessarabie à aucun point de vue n'a été considérée par le traité de Paris comme restituée à ses possesseurs légitimes»?

Hotinul nord extrem, Chilia, gura Dunării, Cetatea-Albă, gura Nistrului și tot teritoriul dintre liniile ce le-am putea trage între ele, a fost al nostru și este de drept al nostru și astăzi, căci *nu nouă* ni s'a luat, *nu cu noi* s'au bătut Rușii, *nu pământul nostru* l'au putut cedă Turcii.

Știm prea bine, că diplomații sunt isteți întru prefacerea dreptății în terfeloage fără valoare. Dar tăria unui popor mic a stat totdeauna în *drept*. Oare nu-i eră mai ușor la inimă D-lui X, sau cititorului rus a lui «Le Nord», dacă afacerea se regulă între noi și noi renunțam la dreptul nostru de bună voe? Nu-i părea mai bine, dacă tăceam molcom și jucam după cum ni se cântă?

Sigur că da.

De aceea, orcât de slab ar fi dreptul, lipsit de arme și de putere, el e tot mai tare decât nedreptatea, tot mai tare decât neadevărul.

Cu un cuvânt tătarii D-lui X, și ai lui Rumianțof, a cărui nume d. X îl citează fără cuvânt, pentru că acest general n'a susținut niciodată de a fi eliberat. Moldova de sub tătari, ci din contra el a dat Moldovei, pe lângă proprietate, și posesiunea liniștită a Basarabiei și a Hotinului, — acei tătari n'au trecut, ci sunt pure invențiuni pentru a arunca praf în ochii Europei, neștiutoare de lucrurile noastre dela Dunăre.

Acest petec de pământ, pe care «Le Nord», ar voi să-l sacrificăm prieteniei noastre cu Rusia, nu are pentru noi nici un equivalent în lume. El însemnează misiunea noastră istorică, tăria noastră.

La intrarea Sultanului Mahomet în Țara Românească contra lui Vlad-Țepeș-Voevod se află între ostașii lui și un sârb anume *Constantin Mihalovicz de Ostrovița*. El ne spune că pe atunci opinia publică eră că oricine s'ar răsboi cu Românii, chiar să-i învingă, numai pagubă are. Aceasta e foarte natural, pentru că Românii nu sunt popor cuceritor, de aceea și apără ce-i al lor cu îndărătnicie, pentru că ce au cu drept au și al lor este.

Oricând însă Turcii sfătuiau pe Sultan să nu facă războiu cu Românii, pentrucă n'aduce nici un folos, ci pier numai o mulțime de Turci în zadar, atunci Sultanul le răspundeà : «Până când Românii stăpânesc *Chilia* și *Cetatea Albă*, iară «Ungurii Belgradul-sârbesc, până atunci nu vom puteà birul «pe creștini!» (Vezi Sbiór pisarzów polskich sec. II. Tom. V Warszawa 1828).

Prin urmare Sultanul Mahomet știa bine că acest «lambeau de terre» nu-i de desprețuit, și dacà el ziceà aceasta la 1490 — de ce să n'o zicem noi la 1878?

Mutatis mutandis, zicem :

Pe câtă vreme Basarabia este în mânilor noastre, Rusia nu va puteà cuceri Orientul.

Căci, după cât dăm noi cu socoteala, din ciudatele teorii a frontierelor naturale, a barierelor ostile de învins și a victoriilor repurtate la Cahul și Ismail — cam asta este intenția puternicului nostru vecin.

III.

Veacul al șaisprezecelea

Pentru a înțelege tăcerea, ce domnește în cronici în privirea Basarabiei în veacul al șaisprezecelea, vom trebui să premitam câteva considerațiuni de o natură mai generală.

Centrul vieții istorice sunt orașele, nu șesul dimprejurilor, nici satele. Indată ce Turcii au pus mâna pe orașele Chilia și Cetatea Albă, nu se mai vorbește nimic despre viața împrejurimilor lor.

Am încheiat articolul trecut cu cuvintele lui Mohamet II, rostite la a. 1462, că «până când Românii stăpânesc *Chilia* și *Cetatea-Albă*, până atunci nu vom putea birui pe «creștini.»

În dricul verii anului 1484 sultanul Baiazid II intră cu oști mari în țara Moldovei și bate Chilia și Cetatea-Albă,

pentru a realiza o politică oare-cum tradițională. Miercuri la 14 Iunie ia cetatea Chilia, comandată de părcălabii Ivașcu și Maxim, iar la 5 August acelaș an ia Cetatea-Albă, comandată de părcălabii Gherman și Oană (la Ureki: Ioan) «și ar fi apucat și alte cetăți că Ștefan-Vodă la gol nu în-
«drăznea să iasă; ci numai la strimtoare nevoia, de le fă-
«cea sminteală. Ci văzând Turcii ajutorul lui Ștefan-Vodă
«din țara leșească, ce-i venise, sau însuși craiul, cum scriu
«unii, că au tras de la Rusia și de la Litfa țara toată de
«se strânsese oameni de treabă mai mult de 20.000, și tre-
«când Craiul cu dâșii Nistrul sub Halici, au venit la Co-
«lomeia, de și-au pus tabăra, unde și Ștefan-Vodă au mers
«de s'au împreunat cu Craiul în anul 6993 Septembrie I.
«(1485). Și toate ce au avut mai de treabă au hotărât; mai apoi
«și ospătatu-au pe Ștefan-Vodă, și 3.000 oameni i-au dat de
«oaste, cu cari s'au întors Ștefan-Vodă la Moldova, și îm-
«preunând oastea cea străină cu a sa, pe multe locuri au
«smintit pe Turci, *de le-au căutat a eșire din țară.*»

«Așa Ștefan-Vodă au curățit țara de vrăjmași, iar cetă-
«țile care le-au luat Turcii *Chilia și Cetatea-Albă, nu au*
«*putut să le mai scoată de la Turci; că ei mai înainte de*
«ce au eșit din țară, le-au îngrijit cu oameni, cu puști și
«cu bucate deajuns; și așa au rămas pe mâna Turcilor
«până astăzi.» (Ureki)

Tot în anul acesta 1485 Ștefan-Vodă «dacă au scos vrăj-
«mașii din țară și dacă au răcit vremea și caii Turcilor au
«slăbit, au lovit pe Malcociu la Catlabuga (lac și râu în ju-
«dețul Bolgrad) în 16 zile a lunii Noembrie, de au topit
«toată oastea turcească».

Adăogăin numai, că fie-cine trebuie să se păzească de e-
roarea, de a privi și judeca vremile trecute după împreju-
rările de astăzi; de a da numirilor, ce există astăzi, aceeași
greutate, pe care o avea atunci. Puterea în istorie este o no-
țiune relativă. Veneția de ex. nu avea întindere mare, dar
era una din puterile mari ale Europei. Acelaș Ștefan-Vodă,
cărui Turcii (pe atunci cea dântâi putere militară în Eu-

ropa) îi iau Chilia și Cetatea-Albă, același Ștefan-Vodă bate de-l stinge mai târziu pe regele Albert în codrii Cosminului, în cât rămâne proverb în țara Leșească «în zilele lui Albert au perit șteahța», și același Malcociu a cărui oaste turcească Ștefan au topit-o în ținutul Bolgradului, a pătruns mai târziu în Polonia și prădă și arse până la Lemberg, fără ca regatul să-l poată opri.

De aceia trebuie s'o spunem de pe acuma: că ori cât de viteaz să fi fost bătrânul domn al Moldovei, ori cât de puternic să fi fost pentru vremea lui, în care alte state cu întindere de zece ori mai mare erau mai slabe de cât Moldova, contra Turciei sau a Spaniei din vremea aceia n'ar fi putut rezista de cât în defensivă, de cât *nevoind la strămoare, pentru a le face sminteală*, căci la gol nu îndrăznea.

Insfârșit la anul 1504 Ștefan-Vodă se coborâ în mormânt, gârbovit de greutate și de vârstă, după 47 și mai bine de ani de domnie; iar poporul în urmă-i îl numi cu dragă inimă și *bun și sfânt și mare*, căci așa domn nici n'avusese până atunci, nici poate că va mai avea de acum și pururea.

Deși în gândul lui statornicise de-a închina țara Turcilor, dar lui însuși, biruitorului tuturor vecinilor, nu-i se cădea să se plece; vrea ca numele lui să însemne *însuși țiitor preste toată țara*; ci numai «înaintea săvârșirii sale, el «chemă la sine pe boerii mari, și alții toți câți s'au prilejit, «arătându-le cum nu vor putea ținea țara, precum o au ținut el; ci socotind de cât toți mai puternic pre Turc și «mai înțelept au dat învățătură să se închine Turcului.»

Intr'adevăr în anul 1511 Bogdan, voevodul Moldovei, încheia capitulațiunea întâia cu Turcii. În această capitulațiune Poarta recunoaște (*art. 1*) că Moldova e țară liberă și nu cucerită; că (*art. 3*) Poarta e obligată de a apăra Moldova contra ori cării agresiuni eventuale și de a o menține în starea, în care se găsea de mai înainte, fără ca să i se facă cea mai mică știrbire a teritoriului ei; că (*art. 6*) stăpânirea voevozilor se va întinde asupra *întregului* teritoriu al Moldovei; că (*art. 8*) Turcii nu vor putea cumpăra pă-

mânturi în Moldova, nici vor putea clădi geamii, nici se vor putea așeza în orice mod ar fi. Drept semn de supunere domnii Moldovei vor da în fie ce an Porții 4000 de galbeni turcești, 40 de șoimi și 40 de epe fătătoare, toate însă sub titlu de dar.

Având Domnii Moldovei stăpânire pe toată întinderea țării, recunoscută *de jure* prin acest tratat formal, avutu-o-au și de *facto* ?

Pentru a lămuri și acest lucru, consultăm tratatul lui Petru Rareș dela 1529 :

Art. 5. Granițele Moldovei se vor păstra intacte în toată întinderea lor.

Art. 6. Exercițiul cultului musulman e oprit pe toată întinderea țării.

Art. 7. Nici un musulman nu va putea avea sub titlu de *proprietar* în Moldova nici pământ, nici casă, nici prăvălie.

Art. 9. Negoțul Moldovei e deschis pentru toate națiile comerciante. Cu toate acestea turcii vor avea preferență înaintea celor lalte nații, pentru cumpărarea de produse, pe cari le vor tocni în porturile *Galați, Ismail, și Chilia*; dar ei nu vor pătrunde *mai departe* înlăuntrul țării, fără autorizarea expresă a lui Vodă. Aceasta e cestiunea de drept. *De jure* s'au restituit Moldovei toate câte i se luase, s'a recunoscut că nici un turc nu poate fi *proprietar* al vr'unui imobil în Moldova; *de facto* însă turcii au ținut ocupate militărește atât Cetatea Albă cât și Chilia.

Aceasta ne lămurește și atitudinea febrilă și neliniștită a lui Petru Rareș; tratatul lui secret cu marchizul de Brandenburg, subscris la Suceava 1542. și motivat anume prin voința de a recăpăta părțile Moldovei, răpite de Turci.

Tot în vremea lui Petru Rareș, la 1535, Turcii ocupară și Tighina (Bender).

Intr'adevăr, ce să ne închipuim sub aceste ocupări turcești? O cucerire?

Pentru a răspunde la această întrebare și-a arătat tot-o-dată continuitatea dreptului Moldovei peste aceste locuri, vom

întinde mâna pe deasupra veacului al 17-lea tocmai până la Ecaterina II, la stipulațiunile tratatului dela *Ciuciuc-Cainardgi* (10 (24) Iulie 1774).

Ce se zice în el ?

«L'Empire de Russie restitue à la Sublime Porte toute la Bessarabie avec les villes d'Ackerman, Kilija, Ismail et avec les bourgs et villages et tout ce que contient cette province etc.»

Iar mai jos următoarea obligație pentru Poartă :

«3) De restituer aux couvents et aux autres particuliers les terres et possessions ci-devant à eux appartenant, qui leur ont été prises, contre toute justice, situées aux environs de Brahilow, de Choczin, de Bender etc., appelées aujourd'hui *Raves*».

Terres et possessions, ci-devant à eux appartenant, qui leur ont été prises contre toute justice, iată adevărata definiție pentru toate ocupările turcești din trupul Moldovei, o definiție făcută de chiar Ecaterina II.

Cum că prin această restituțiune nu se înțelegea nimic mai puțin decât restituțiunea către chiar statul Moldovei, vedem din corespondența ambasadorului austriac Thugut, care scrie aceste amănunțimi la Viena.

Intr'un raport din *Pera*, lângă Constantinopole, 3 Decembrie 1774, Thugut zice :

«Intre altele Poarta e ocupată de a pune la cale obiectul cererilor deputaților moldoveni și munteni. Cu această ocazie Voivodul Valachiei, Alexandru și Iacovachi Rizo, în numele lui Ghica Vodă, au făcut de curând propunerea, ca Poarta să elibereze națiunilor amândurora un așa numit Hațișerif, adică o scrisoare publică, iscălită de însuși Sultanul, prin care să li se confirme principatelor drepturile și prerogativele stipulate pentru ele prin cel din urmă tratat oare-cum din propriul impuls al grației Sultanului. Fiindcă această idee e sprijinită de pretextul aparent, că în acest mod se va putea înconjura pe viitor stăruința Rusiei și amestecul ei în trebile nației moldovenesti și valachiene, de aceea Poarta

pare dispusă a primi această propunere și nu e alta la mijloc, decât *înlăturarea oare-cărora greutăți, pentru oare-cari întinderi, cari până acum s'au ținut de fortărețele Ibraila și Hotin*, și cari conform cuprinsului tratatului trebuie să se înapoiască locuitorilor Moldovei și Valachiei.

În alt raport dela 10 și 11 Decembrie 1775, Thugut spune cum că la delimitarea Bucovinei Reis Effendi se împotrivește de a da o palmă de loc din ținutul Hotinului, căci deși e stipulat expres «ca teritoriul Hotinului, a Benderului, a «Brăilei etc. etc., să fie reîntrupate cu Moldova și Valachia...» totuși Poarta stăruiește pe lângă Rusia să nu fie silită a îndeplini acest articol.

În raportul dela 1776, 3 Ianuarie, Thugut repetă clar :

«Între piedicele ce se opun (delimitării Bucovinei) cea mai însemnată este, că în cel din urmă tratat de pace cu Rusia «s'a stipulat expres, ca toate (sämmtiche) regiunile cetă-«ților turcești dela graniță, Hotin, Bender, Ibraila etc., fiind «părți, cari din vechime (ursprünglich) s'au ținut de Moldova «și Valachia, să fie reîntrupate (zurückeinverleibet) cu cele «două principate... Poarta, precum am aflat cu *siguranță*, «a fost silită de a introduce în hașerifurile, pe cari le-a «dat Moldovenilor și Valachienilor, în urma stăruinței Rusiei, «*făgăduința expresă*, cum că pretențiile principatului va-«lachian și moldovenesc asupra așa numitelor ținuturi ale «Hotinului, Benderului, Ibrăiliei, etc., vor fi cercetate la vremea «lor și cererile temeinice vor fi satisfăcute».

În fine la 1784 Sultanul și eliberează hatișeriful în chestiune, care afară de o mulțime de amănunțimi cari confirmă suveranitatea internă a Moldovei, repetă că nici un turc nu va putea avea avere imobilă în țările noastre și promite a restitui ținuturile în chestiune.

Aceste toate le desvoltăm numai pentru a stabili un singur lucru, anume că înainte de o sută de ani, pe la capătul veacului al optsprezecelea, drepturile Moldovei erau așa de tari, că puteau fi dovedite de boieri și de mânăstiri, încât Turcia să recunoască prin tratatul dela Cuciuc-Cainargi și

prin hatişeriful dela 1784 temeinicia lor. — Dacă acele drepturi nu se învechiseră şi nu se pescrisese atunci, pututu-s'au ele prescrie în veacul al şaisprezecelea, în vremea lui Bogdan-Cel-Chior, lui Ştefan-Cel-Tânăr sau în zilele lui Petru Rareş, voievodul bogat, influent şi plin de învăţătură?

De sigur că nu.

Ceea ce ţineau Turcii pe atunci erau cele trei oraşe Chilia, Cetatea-Albă şi Thighina, *avec les terrains affectés*, căci așa numeşte Thugut circumscripția militară a oraşului, *spre deosebire de districtul lui*. Aceste *terrains affectés* erau însă pentru păscutul cailor ienicereşti şi nu vor fi întrecut cu mult suta de pogoane împrejurul zidurilor cetăţii şi poate vor fi ajuns atât de departe, pe cât ajungea săgeata din arcul tătăresc şi glonteale din puşca ienicerului:

Intr'adevăr Mateiu Strykowski povesteşte după cum văzuse însuşi cu ochii, cum este d. e. Hotinul şi de ce soiul e ocupaţiunea turcească.

«Hotinul e o frumoasă şi puternică cetate, aşezată pe o stâncă, având aspectul fortăreţei Koekenhausen din Li-flanda, căci le văzuiu pe amândouă. În 1574 găsi Hotinul deja în posesiunea turcească; totuşi Domnul moldovenesc *mai păstrează acolo un pârcălab*, ce-l represintă, şi carele ne primi de două ori în numele stăpânului său...»

E drept că Hotinul trece în urmă din nou în posesiunea Moldovei şi abia în secolul al 17-lea Turcii îl reocupă şi-l întăresc. Dar ca un fel de probă de cucerire şi de *légitime possession*, putem cita acest caz, în care vedem doi stăpâni trăind alături într'unul şi acelaş loc, Domnul Moldovei, stăpân legitim, însă slab, alături cu Sultanul, stăpân nelegitim, însă puternic.

Nu tăgăduim că o picătură de silă în dreptul limpede al Moldovei îl întunecă, precum o picătură de sânge întunecă limpezimea unui isvor; dar dreptul viu reintinereşte cu spor, pe când sila, tocmai contrariul lui, vremea o mână cu sine ş'o mistue, de nu se mai cunoaşte c'a fost.

Deamirarea lucru cum s'au păstrat conştiinţa vie a drep-

tului până în ziua de astăzi prin vremi atât de turburate, precum au fost pentru noi veacul al XVI-lea și al XVII-lea, căci jumătatea din urmă a celui d'ântâi și întreg al doilea nu sunt decât o lungă și sângeroasă tragedie.

Din afară încep a veni Tătarii și Cazacii, de preste Dunăre vin Turcii cu vecinicile lor războaie ba asupra unuia, ba asupra altuia; înlăuntru, după stingerea Dinastiei, se împerechiază boerii în partizi, rădică domni efemeri, spre a-i răsturnă iarăși, iar din când în când câte un tiran înecă și revoltele, dar și dreptatea, într'o mlaștină de sânge și de fără de legi.

Și cu toate acestea, cu toată grozăvia acestor vremi, ele nu sunt nimic pe lângă epoca fanarioșilor, în care toate acele patimi urieșești, cari mistuiau pe oamenii din țară, în loc de-a fi conduse într'o albie comună spre folosul țării, au fost secate, nimicite prin mișelie, moliciune, venalitate; în care toate instinctele barbare, însă nobile, au făcut loc instinctelor ipercivilizate ale Bizanțului, acelu amestec de viclenie meschină, răutate meschină și nespusă fățarnicie.

IV.

Veacul al șeptesprezecelea.

Bugeac în limba tătărescă — zice Cantemir — va să zică unghiu, un colț de pământ. Cam pe la anul 1568, se începe roirea Tătarilor în spre țara Moldovei, precum ne-o spune Cantemir însuși, care era de origină din cea mai însemnată familie a Tatarilor Nohai, din câte s'au așezat în țara noastră; ba chiar în vremea în care Dimitrie era domn creștin în Moldova, în Bugeac stăpânea peste Tătari asemenea un Cantemir.

Tătarii, după cum ni-i descriu cronicarii, nu se ocupau cu plugăria, ci se țineau cu turmele de cai și cu prădatul. Sate nu aveau, ci numai târguri, se hrăneau cu lapte de

iapă și nu era nici una din țările învecinate, cu care să n'aibă bocluc.

La începutul veacului al șeptesprezecelea, Ieremia Movilă dăruiește lui Kazigherei Han din Crîm șapte sate în Bugeac să-i fie de cășle adică de păscut și de strânsul fructului; aceasta pentru a-l împăca pe Han cu Polonia, căci Ieremia avea nevoie și de prietenia Poloniei și de mijlocirea hanului tătăresc pe lângă Poartă.

Se vede însă că curând după aceea Tatarii Bugeacului sub căpetenia la Cantemir-Pașa au fost rechemati în Crîm.

Să nu uităm că cronicarii noștrii trăesc toți în veacul al 17-lea; că Nistor Ureche, de pe a cărui isvoare a scris fiu său Grigore, e boer mare la curtea lui Ieremia Movilă și partizan al Moviliștilor; că Miron Costin moare de sabia lui Cantemir; că ei toți cunoșteau istoria colonizării tătarilor în Basarabia; ba, Miron Costin vorbește de ei cu acel ton nepreocupat al contimporanului, care nu găsește de cuviință a mai explica lucruri cunoscute de toată lumea; precum am vorbi noi astăzi de pahonții rusești prin gazete, fără a ne mai interesa cum au venit și cum se duc.

Destul că, după ce vedem cum la începutul veacului Ieremia Movilă le dăruiește nouă sate, aflăm că deja la 1637 ei nu mai erau în Bugeac, și aceasta în urma unui tratat între Polonia și Hanul de Crîm.

Iată ce zice Miron Costin :

«Tot în același an (1673), Cantemir Pașa cu oardele sale peste voia Hanului, au eșit din Crîm și s'au așezat iar în Bugeac; care lucru nesuferind Hanul și mergând dodăială și dela Leși, care legase a doua legătură prin Koneț-Polski cu Mustafa Pașa Vizirul, să nu fie slobozi Tătarii a locui în Bugeac, făcând dodăială Crăiei lor. Au eșit poruncă la Hanul și la Vasile Vodă (Lupu) Domnul țării noastre și la Mateiu Vodă (Basarab) Domnul Muntenesc să meargă cu Hanul asupra lui Cantemir. Deci au venit Hanul cu oști și an purces și Domnii cu ambe țările asupra lui Cantemir, care temându-se de Hanul, au fugit în Țarigrad, iar oar-

dele lui le-au luat Hanul cu sine la Crîm, și de pâra lui au perit și Canteinir zugrumat în Țarigrad.

După ce-au pornit din Bugeac Hanul pe Tătari, au lăsat pe doi sultani, frați ai săi, să vie cu dinșii; iar el au purces spre Crîm înainte. Iară când au fost la trecătoarea Niprului, s'au ridicat Nohaii și'au lovit fără veste pe sultani și i-au omorât pe amândoi și după această faptă au purces cu coșurile sale spre țara Leșească, *pohtind de la Leși loc să se așeze sub ascultarea lor. Umbla prela târguri și prin sate toți cu câte o cruce de lemn la piept, semn de închinăciune. Ci Leșii așa loc deșert fără oameni mai înluântrul țării sale neavând, le-au dat câmp pe Nipru între Krilav și între Kodin; și era aproape de 20.000 de Nohai oarda aceea.*

Nu-i vorbă, peste un secol îi întâlnim iar în Bugeac, cerând acum loc de la Moldoveni, cari neavând ce să-și facă capului, le măsură un petec de pământ de 32 ceasuri lungime și două lățime tot pe locurile pe unde mai fusese mai înainte de un veac; iar Mărzacii toți se obligă printr'un lung înșcris, dat la mâna lui Grigore Vodă Ghica, să plătească *arendă* pentru locurile de pășunat, iar de unde le-or spune pârčalabii să se retragă cu turmele, de acolo să se și retragă fără a face bucluc. Dar despre aceasta mai pe larg la veacul al 18-lea.

A vorbi despre acești oameni ca despre niște *possesseurs légitimes* ai Basarabiei, ni se pare cel puțin curios și tot atât de curioasă este deci și teoria, cum că Basarabia s'a cucerit de Rusia dela Turci și de la Tătari.

Teritoriul, pe care locuiau în Moldova, le era dat în arendă, plăteau *hacul* pământului, cum zice învoială, era o colonie de străini pe pământ Moldovenesc, cari n'aveau proprietate, ba nici capacitatea juridică de a o avea.

Dar cea mai vie dovadă, că în acest veac erau în Basarabia români, este desigur existența eparchiei Brăilei. Vechiul *Proilabum*, al cărui nume Turcii l'au prefăcut în Ibraila, a început pe la jumătatea veacului al 15-lea

sub domnia turcească, deci ne mai putându-se administra bisericește de episcopia de Buzău, s'a format o nouă eparchie, atârnată direct de patriarhul din Constantinopol, având sub sine toate cuceririle lui Mircea cel Bătrân de pe malul drept al Dunării. Astfel încă pe la anul 1822 un om al bisericii, tot-deauna conservatoare, înseamnă la finele mineiului lui Iulie : «Să se știe că a venit părintele Ignatie dela Părintele Vlădica Calinic etc., care acest Calinic era mai înainte aici la Brăila Metropolit *Drist* (Dorystolum-Silistria) și *Proilav* (Proilabum-Brăila).

În anul 1641 părinții călugări de la mănăstirea *Caracal* din sfântul Munte, cer dela Ioanichie, patriarhul Constantinopolei, permisiunea de a repara vechea biserică din *Ismail*.

Din actul, eliberat de Patriarh la 2 Iunie 1611, se vede însă 1) că eparchia Proilaviei se administra de un mitropolit numit Mitropolitul Proilavului, 2) că biserica Sf. Niculae din Ismail se *învechise* și se *dărămase*, de vreme ce călugării din Mănăstirea Caracal cer voie s'o reconstruiască.

Prin urmare biserica din Ismail fiind cel puțin din veacul al 16-lea, și orașul a trebuit să fie fundat de Moldoveni, în cât Miron Costin în «Descrierea Moldovei și «Țării Românești», (scrisă la 1674 în versuri polone), greșește când zice că Ismailul e de fundațiune turcească.

Cantemir nu comite această greșală. El zice lămurit : «Ismail, Moldavis *olim* Smil dictus . . .» Se vede că Ismailul a avut aceeași soartă ca și Brăila. Turcii au făcut din Smil Ismail, ca și din Proilabum-Ibrăila.

Dar să venim iar la vorba noastră — la Mitropolia Proilaviei.

De eparchia acestei Mitropolii se ținea :

1) Silistra, Brăila, Chilia. Trăgând o linie din Silistra la Marea Neagră, ajungem tocmai la Chiustenje, încât întreaga Dobrogea a lui Mircea cel Bătrân intra în eparchie.

2) Reni, Ismail, Acherman (Cetatea Albă), Bender (Tighina).

Trăgând o linie dela Bender la Reni, avem toată regiunea în cestiune.

III. Toate satele și orașele românești dintre Nistru și Bug, adică din *Podolia* și *Cherson*. Citat anume e orașul *Dubăsarii*, dincolo de Nistru, care se ținuse de episcopia *Hușilor*. Dar la Sud de Dubăsari sunt Mălăieștii, la Nord de ei e orașul Balta, apoi orașul Ocna și încă foarte multe sate, rămase până azi românești.

La Dubăsari — dincolo de Nistru — era la 1794 până și o tipografie românească, din care au eșit mai multe cărți bisericești.

Tătarii d-lui X. devin foarte intereșanți. Ei au nevoie de mitropolit, de biserici, de cărți românești, ba pe la anul 1640 Vasile Vodă Lupu le zidește o biserică în *Chilia*. Iar la 1641 călugării din mănăstirea Caracal le reparază biserica lor cea veche din Ismail.

În faptă însă se vede și în cursul acestui veac de ce aveau nevoie Tătarii și de ce Moldovenii. Tătarilor le trebuia pășune pentru cai; Moldovenilor, poporului statornicit de veacuri și creștin, le trebuia biserici, cărți, mitropolit.

Ce ilustrație pentru fraza: «la Bessarabie à *aucun point de vue* n'a pu être considérée comme restituée à ses possesseurs legitimes»!

Să mulțumim Bisericii noastre care, prin dumnezeiasca liniște și statornicie, pe care a avut-o în vremile cele mai turburate, ne-a păstrat prin însemnările ei acest argument sdrobotor față cu orice subtilitate diplomatică. Întrebarea *posesiunei legitime* nu mai poate fi controversată. Dar acest argument devine și mai tare în veacul al 18-lea, când Graful Rumiantof — lui-même — aprobă desființarea (deși numai trecătoare) a Mitropoliei Proilabului, și împarte Eparchia, dând toată Basarabia până la Bender Eparchiei de Huși, de care s'a ținut mai înainte, și Brăila Eparchiei de Buzău. Dar despre acestea mai târziu.

V.

Veacul al optsprezecelea.

Am zis într'un rând, că oricâte picături de silnicie ar fi căzut în izvorul limpede al dreptului nostru istoric asupra Basarabiei, vremea a trebuit să le mistuie și să le așeze, și că, dela un rând de vreme încoace, izvorul a trebuit să curgă din nou limpede, cași mai înainte.

În veacul al 14-lea vedem pe Mircea întinzându-și dominația până la Nistru, în al 15-lea vedem pe Moldoveni cuprinzând cu cetăți însemnate și avute întreg teritoriul dintre Prut și Nistru, în al 16-lea cetățile Chilia și Cetatea-Albă sunt sub dominație turcească, însă numai cu circumscripția militară, în al 17-lea Tătarii apar și dispar din Bugeac, iar paralel cu vieța călătorească și nestatornică a acestor nomazi, vedem cum Românii din aceste locuri își urmează înainte vieța lor de popor statornic, având o Mitropolie proprie la Brăila, zidind biserici, trăind cum trăiseră înainte ca proprietari legitimi ai acestor locuri.

Ce ne va mai dovedi veacul al optsprezecelea?

Izvoarele istorice ale acestui veac apropiat trebuie să fie neapărat foarte limpezi și asupra oricărei îndoieli. Cronicarii noștri, cari descriu acest veac, au trăit în lăuntrul lui, ei nu sunt copiatori de izvoade bătrâne, ci martori oculari ai evenimentelor; luptele și învoelile Ecaterinei a II cu Impărăția Turcească stau deschise și pe față, nefiind nici un punct, care ar admite controversă; în predmetul cesiunii Bucovinei avem corespondența dintre Thugut, ambasadorul austriac la Constantinopole și Kaunitz, cancelarul Imperiului Habsburgic; cu un cuvânt, materialul se grănădește înaintea noastră și nu mai avem nevoie de a face judecăți prin analogie de cazuri, căci evenimentele înșile poartă pe ele pecetea valorii lor intrinsece, evenimente cari nu se pot nici nega, nici discuta chiar.

În acest *embarras de richesse* trebuie cu toate acestea să ne mărginim la puține.

La 1716 urmează cearta între Iorest, episcopul Hușilor, și Ioanichie, Mitropolitul Proilavului, pentru *hotarele* eparchiilor acestor două scaune.

Cearta e anume pentru Dubăsari — dincolo de Nistru — și satele *Sultan-Cișlași* și *Musaip-Cișlași*, din *Bugeac*. Numele satelor sunt evident tătărăști, dar populația e creștină, deci română, îndată ce vedem doi episcopi creștini purtând proces pentru ele.

Dar înaintea cui se judecă procesul? Poate înaintea Sultanului sau a — Hanului Tătărăsc?

Ioanichie, mitropolitul Brăilei, vine la *Iași*, și se tânguește Domnului *Moldovei* Mavrocordat în această chestie. Mavrocordat dă cazul în tratarea unei fețe bisericești, a patriarhului Samuil. Patriarhul, în prezența Sfatului țerii și a părților litigante, găsește cu cale că Dubășarii, nefiind din hotarul Moldovei, să rămână sub jurisdicția mitropolitului din Brăila, iar cele două sate din Bugeac să rămână sub ascultarea episcopului de Huși.

Amândoi episcopii își dau înscrisuri, conforme acestei hotărâri.

Iată înscrisul lui Iorest, episcop de Huși:

— «Venind Sfinția Sa Părintele Ioanichie aici la Iași, au «șit la Măria Sa luminatul nostru Domn Nicolaiu Alexandru «Voevod (Mavrocordat) și Măria Sa ne-au poruncit să mergem «la fericitul Părintele Papa și Patriarch de la Alexandria «Kyr Samuil, ca să ne îndreptăm și mergând înaintea Sfin- «ției Sale, fiind acolo și *Dumnealor Boiarii cei mari*, și «luându-ne seama Sfinția Sa Patriarchul, ne-a așezat frățește «și cu pace într'acestaș chip, cum pentru Dubăsari să lip- «sească de sub ascultarea a episcopiei de Huși și să rămâe «sub ascultarea a mitropoliei de Brăila, *nefiind pe hotarul «Moldovei*, nici să le dăm mirul, nici blagoslovenia. Iară «pentru Sultan-Cișlasi și pentru Musaip-Cișlasi ca să fie tot «sub ascultarea Hușilor, precum a fost și până acum, și așa

«am primit amândoi pe această așezare de împărțeală etc.»

Peste patrusprezece ani, la 1730, domnește în Moldova Grigorie Ghica bătrânul.

În acest an urmează punerea la cale a Tătariilor din Bugeac. Mangli-Gherei-Han din Crîm cere dela Poartă să mijlocească pe lângă scaunul Moldovei, ca Tătarii să capete Bugeacul în *arendă*, căci n'au nici un fel de rost. Printr'un înscris, iscălit de toți Mărzaccii din Bugeac, adică de toate căpeteniile, ei lămuresc raportul, în care stau cu Moldova.

Pentru mai mare vădire a lucrului, reproducem întreg zapisul Tătarilor Nohai dat la mâna lui Grigore Vodă.

«Pricina acestui zapis este precum în anul 1141 (al Hegirei, de la Hristos 1730) Măria Sa înălțatul și milostivul stăpânul nostru Mengli-Gherei Han, trimitând arz la împărăție, *pentru ca să ni se orânduiască din pământul Moldovei loc de așezământ și de pășunarea bucatelor*, după arzul Măriei Sale și *cu știința Măriei Sale Domnului Moldovei*, orânduindu-ni-se cu firman Impărătesc din **pământul Moldovei 32 ceasuri de-a lungul și două ceasuri de-a curmezișul**, care loc, *fiind din început chiar loc moldovenesc și de folosul și hrana pământului Moldovei*; Măria Sa Hanul împreună cu Măria Sa pașa, *păzitorul Tighinei*, cu hatiserif împărătesc au hotărit și au măsurat și au lămurit hotarul acestui loc mai sus pomenit; **orânduie pentru cei ce vor locui pe acel loc al Moldovei 32 ceasuri de-a lungul și două ceasuri de-a curmezișul**, să dea, oșebit de *ușurul ce este obicinuit plată, chirie pentru loc*. Care legătură noi am primit, adică pentru Nohaii, ce vor locui pe **acel loc al Moldovei să-și dea ușurul și hacul pământului și toată plata deplin**, și cu învoia noastră și a tuturor bătrânilor noștri făcutu-s'au și hoget după legea noastră, întru care s'au însemnat toate legăturile acestea, cu carele noi toți ne-am legat și am primit; după cum însemnează hogetul, așezate fiind aceste tocmele și orânduiele, noi toți așezându-ne ca să locuim pe *partea locului Moldovei*, unde ni s'au poruncit.

«Inșă cunoscând noi, că pentru pășunatul dobitoacelor noastre om aveà lipsă și strâmtoare, ajuns-am cu rugăminte la divanul Măriei Sale Hanului stăpânului nostru, rugând și cucerindu-ne ca să ne isprăvească puțină nevoie numai pentru dobitoace și păstorii noștri să se poată pășuna *pe unele părți de loc a Moldovei, de pe care ne-am ridicat noi*, fiind acele părți de loc de această dată nelocuite de raeaoa Moldovei, și deșerte aflându-se acele părți de loc, ne-am rugat, ca să avem voe a ne pășuna dobitoacele noastre o samă de vreme. Deci Măria Sa Hanul, milostivindu-se asupra noastră, trimis-au către Măria Sa Domnul Moldovei cinste iarlăcul Măriei Sale și despre partea noastră, a Nohailor, pe Kaspolat-Mărza anume și pe Cantemir-Mărza și pe Iș-Mărza și pe Sultanul-Mambet-Mărza, împreună cu omul Măriei-Sale, cu pofta pentru această ispravă; cari, împreunându-se cu Măria Sa Domnul Moldovei și arătându-se pofta și rugăminta noastră, răspunsu-le-au Măria Sa, cum că acele locuri sunt pentru trebuința locuitorilor Moldovei și pe urmă pe acele locuri este să se așeze și să locuiască raeaoa Moldovei.

Intr'acesta chip arătându-le Măria Sa Domnul Moldovei, Mărzacii acei de mai sus pomeniți, vechilii noștrii răspunzând într'acesta chip, s'au apucat, de vreme că acele părți de loc, pe care noi să ne pășunăm dobitoacele se află deșerte de această dată de locuitori, pe acele părți de loc poftim să ni se dea voie de pășunat o seamă de vreme; iară în părțile ce-or fi trebuitoare pentru locuitorii Moldovei să nu ne utingem, ce numai să pășunăm în părțile *unde ne vor arată ispravnicii* și zapcii marginelor Moldovei, *iară peste voia lor să nu avem a călcă aiurile și despre care ne-ar arată ei că este de trebuință tocuitorilor Moldovei îndată fără nici o întârziere să avem a ne ridică dobitoacele.*

Și osebit de aceasta, apucându-ne noi să dăm Măriei Sale Domnului Moldovei **alăm indoit** pe bucatele noastre, Măria Sa plecând către poftă și porunca (?) Măriei Sale Hanului și sfātuindu-se la aceasta și cu ai săi boieri ai Mol-

dovei, într'acest chip au dat răspuns, zicând : precum pentru pășunea dobitoacelor de om cumva păși noi peste legăturile și așezământul ce se însemnează mai jos, *nici un ceas să nu ne lase dobitoacele pe locurile Moldovei să le pășundm; așijderea și dobitoacele noastre să aibă a se pășună numai pe acelu părți de loc, care ne-ar arată dumnealui Sărdarul și Dumnealui căpitanul de codru și afară din cuvântul acestor boeri a Măriei Sale nici un pas să nu pășim, nici să facem cât de puțină supărare cuiva, nici să cutezăm a face pe pământul Moldovei locaș au sălaș pentru păstorii noștri, ce numai să aibă a-și purtă păstorii noștri după obiceiul lor câte o oba în care ; iar din oba afară pe locurile acele să nu fim volnici a bate par sau țaruș, fără decât vitele noastre, fiind la iernatec și fiind trebuință pentru vițeeii noștri să stea sub acoperământ, numai pentru vițeeii noștri să avem voe din ceputul iernii până în sfârșit, a ne urzi pe locurile, unde ne-ar arată zapcii Măriei Sale, câte o colibă, ce se chiamă Tătărește aran ; noi singuri să avem a le urzi la începutul iernei și iară noi singuri să avem a le strica la sfârșitul iernei* Iară de nu le-am strică, pe cum ne apucăm, oamenii Măriei Sale să aibă a le da foc și a ne ridică cu totul.

Așijderea și din stăpânii dobitoacelor, cari ar avea dobitoace la iernatic sau la văratic, Mărzaci fiind, sau Kara-Tătari, fiind trebuință să-și cerceteze dobitoacele, de ar vrea să meargă la dobitoace să le vadă, să aibă *întâi a merge la boierii Măriei Sale diregătorii marginilor*, adică la Sărdarul și la Căpitanul de Codru și la părcălabul de Lăpușna, și arătând și nevoia și trebuința lor ca să meargă să-și vadă dobitoacele acolo unde se pășunează, așa cu știința lor să aibă voe a merge : iară *fără de voia și cuvântul acestor boieri nimeni din noi să nu aibă voie a călca pe părțile Moldovei.*

Iar de s'ar află cineva din Nohai cu pricina dobitoacelor să vie pe locurile Moldovei, ori păstorii noștri cu vr'un chip de s'ar ispită a face vre-un supăr odăilor sau fânețelor râielii

locuitorilor Moldovei, sau de s'ar află cinevã din Nohai sau dintr'alții și s'ar *ispiti* a face cât de puțin val sau cât de puținã stricãciune fãnațelor, odãilor, dobitoacelor, pãnilor sau semãnãturilor, unul ca acela sã aibã a se prinde și legat sã se trimitã la Iași și acolo sã i se deã certare precum se cade.

Și pe locurile, unde s'ar pãșuna vitele noastre, orcând ne-ar arãtã și ne-ar zice boerii ce s'au zis mai sus, cumcã pãrțile acele sunt trebuitoare pentru locuitorii Moldovei, îndatã sã avem a ne ridicã dobitoacele de acolo fãrã nici o întãrziere și price.

Iar pentru alãmul îndoit apucându-ne noi ca sã dãm Mãriei Sale Domnului Moldovei, Mãria Sa n'au primit a ne luã alãm îndoit și ne-au arãtat, cã gãndul M. S. nu este sã iã dela noi alãm îndoit, nici sã lãcomește a luã dela noi bani îndoiti pentru pãșunatul vitelor noastre; ce numai pe cât însemneazã în hoget atãta primește și Mãria Sa sã iã dela noi. Pentru care și noi ne-am apucat ca sã dãm deplin precum însemneazã în hoget, toate deplin fãrã nici o pricinã și preget și afarã din hotarul acesta la nimica sã nu pãșim, nici cât o palmã de loc, nici prin dobitoacele noastre sã nu avem a supune, și a tãinui *debitoacele rãielii sau a ne-gușitorilor*.

Și dintre aceste legãturi, din toate câte s'au pomenit mai sus, de om pãși cât de puțin și de n'am pãzi aceste legãturi toate, sã aibã voie Mãria Sa a ne scoate toate dobitoacele afarã de pe locul Moldovei.

Deci într'acest chip, ca acela ce ne este nouã în folos, dupã bunã și înaltã socotealã a Mãriei Sale Hanului, vechilii noștri viind cu rãspuns înaintea Mãriei Sale Hanului, înaintea divanului Mãriei Sale, noi toți am primit aceastã legãturã și acest rãspuns, ce ni l-au dat despre partea Mãriei Sale Domnului Moldovei, și toate le-am primit noi cu toți Mãrzacii și bãtrânii Nohailor și ne-am apucat, cã de om pãși cât de puțin de hotarul acestui zãpis, *Mãria Sa Domnul Moldovei sã aibã a ne goni dobitoacele peste hota-*

rul cel de două ceasuri. Intr'acest chip ne-am legat cu toții cu acest temesuk al nostru, carele pentru ca să fie tare și incredințat, că cu știința și cu pofta noastră a tuturor s'au scris și s'au alcătuit și s'au dat la mâna Măriei Sale Domnului Moldovei lui Grigorie Vodă, la mijlocul luminei lui Sefer în anul 1142.

Iscăliți : Șitak-beiu, Ismail-mârza, Batâr-mârza, Kelmehmet, Dokuz-olu, Aslan-olu, Nevrut-mârza, Hagi-beiu-mârza, Aslan-mârza, Giaun-mârza, Mamai-olu, Kazio-lu, Azamet-olu, Ali-olu, Iskender-mârza, Iusuf-beior, Hagi-beiu-mârza, Kan-mârza-olu, Mehemet-olu, Beiu-mârza-olu.

Din acest document neprețuit, plin de naivitate și de tautologii, se văd următoarele lucruri :

1. Că Tătarii erau supuși străini ai Hanului din Crim ;
2. Că li se orânduiește loc de așezământ și de pășunare lung de 32 ceasuri, lat de 2 ceasuri, drept care ei îi și zic Buceag, adică colț de pământ ;
3. Că până la acest înscris ei plăteau Moldovei două dări numite : *ușurul* și *hacul*, fiind din început chiar loc Moldovenesc și de folosul și hrana pământului Moldovei ;
4. Că de acum vor plăti deosebit și *chirie* pentru loc, va să zică o a treia dare ;
5. Că afară de aceste locuri de așezare (60 de mile pătrate) mai cer permisiunea de a pășuna și pe alte locuri deșerte și că pentru un asemenea beneficiu vor să plătească *alâm* îndoit ;
6. Că li se dă permisiunea, însă să nu aibă voe a zidi locaș sau sălaș nici a bate par sau țaruș în pământ, ci numai sub *cort* să poată locui. Făcând bordei pentru iarnă, să-l ridice primăvara ; căci altfel diregătorii Domnului Moldovenesc vor da foc bordeelor și-i vor alungă ;
7. Că fună voia dumisale serdarului și a căpitanului de codru să n'aibă voe nici să-și viziteze vitele ;
8. Că îndată ce li s'ar porunci să părăsească pășunea, s-o și părăsească fără întârziere și price ;
9. Că făcând stricăciune sau val fânațelor, dobitoacelor, o-

dăilor, pânilor sau semănăturilor, să fie prinși, legați, trimiși la Iași și pedepsiți ;

10. Că nu vor mai tăinui (vorbă subțire pentru *fura*) vitele raieli sau negușitorilor.

11. Că ori când n'ar indeplini obligațiunile lor, dobitoacele lor să fie alungate peste hotarul cel de două ceasuri.

Ciudați *possesseurs légitimes* !

Sub aceste condițiuni grele Tatarii rămân, ca arendași ai Buceagului, pe un petec de pământ de 60 de mile pătrate, pentru care plătesc dări Domniei Moldovei. Pe acest petec se judecă între ei, dar făcând neajunsuri cât de mici Moldovenilor, sunt judecați la Iași de judecătorii ordinari ai țării. Pășunându-și vitele n'au voe nici țaruși în pământ să bată, necum să-și facă casă.

De aceea nu-i mirare, că renumiții generali Rumianțof și Șumarof i-au găsit sub corturi. Numai cortul, pe care-l ducea în car, avea permisiunea de a 'l întinde dincolo de peticul Buceagului.

În sfârșit Rușii i-au dat pe bieții noștri arendași afară, făcând astfel pagubă visteriei. Dacă exista pe atunci o administrație a domeniilor Statului, ar fi protestat și i-ar fi luat sub scutul articolului cutăruia din codul civil. Dar bietul Chiel-Mehmet, iscălit al patrulea în înscris, nu știa să și ia advocați și să se judece pe la curți și tribunale; de aceea l-au și tuns Rușii. E drept că Chiel-Mehmet nici n'avea mare cheltuială la tuns.

Dar să lăsăm pe Tătari de o parte și să ne 'ntoarcem la alt șir de idei. În veacul al opt-spre-zecelea se începe înriurirea politicei rusești în provinciile turcești sau atârnațoare de Turcia.

După ce Petrul cel Mare câștigase bătălia dela Pultava, Constantin Basarab-Brâncoveanu trimite soli la dânsul și-i promite ajutor în contra Turcilor. Constantin Brâncovianu era în genere un om, care promitea multe și voia să aibă în toate părțile razim. El sta în corespondență secretă cu toată lumea, pânăce Poarta i-a aflat aceste din urmă unel-

tiri și a hotărât stingerea celor din urmă Basarabi. Dimitrie Cantemir, crescut la Constantinopole și, crezut credincios Turcilor, e trimis domn în Moldova; dar acesta, în loc să lucreze în favoarea Turciei încheie cu Petru-cel-Mare un tratat de alianță, ratificat la Lusk (13 Aprilie 1711). Prin acest tratat de alianță Petru se obligă de-a restabili vechile margini ale Moldovei. La 14 Maiu acelaș an Cantemir publică proclamația sa, în care zice că Petru s'a obligat a restitui Moldovei părțile usurpate de Turci, și a întreține cu cheltuiala sa o armată moldovenească de 10.000 de oameni. Se știe ce trist sfârșit a avut acea campanie rusească, care s'a încheiat printr'o umilitoare pace, prin care Rusia a consimțit a înapoia Azovul, a distruge portul de Taganrok, a risipi toate cetățile dela granițele Turciei.

Dar pe Români i-a costat și mai mult pasul pripit al învățatului Cantemir. Constantin Brâncoveanu a fost tăiat împreună cu toată familia, iar dela 1716 încoace veni pentru noi veacul de tină al Fanarioților. Tot în acest veac înriurirea Rusiei în principate crește din ce în ce.

Deja prin art. 2 al tratatului dela Constantinopole (5 Noembrie 1728) Petru-cel-Mare își asigură oare-care înriurire asupra creștinilor din Orient. În vremea împărătesei Anei (1730—1741) emisarii mareșalului Münich răspândesc aur și proclamațiuni prin provinciile Turciei; sub domnia Elisabetei (1741—1762) emisării se înmulțesc, până ce în sfârșit sub Ecaterina II (1763—96) politica rusească în Orient s'a copt cu desevărsire.

În 1769 Rusia declară războiul Turciei, Galițin ocupă Hotinul; în Februarie 1770 boerii moldoveni și munteni jură credință Ecaterinei. În 1781 feld-mareșalul Rumianțof stabilește câte un guvern provizoriu în fie-care principat; iar Ecaterina dorește unirea principatelor sub un rege, care era să fie *Stanislaus August Poniatowski*. În congresul dela Focșani din 1772 Rusia pretinde ca principatele să fie declarate independente sub garanția mai multor puteri ale Europei. În fine la 1774 se încheie pacea dela Cuciuc-Cainargi,

în care (art. 16) se stabilește că principatele vor primi înapoi terenurile pe nedrept usurpate de Turci dimprejurul cetăților Hotin, Bender, Akerman, Chilia, Brăila ș. a.

În genere interregnul din vremea ocupației rusești dela 1769—1774 e cel mai caracteristic pentru vederile de atunci a Rusiei. Ea voia o Românie *unită*, care să ajungă dela Nistru până în Carpați. Pe monetele bătute pentru principate, marca Moldovei și a Țării Românești sunt împreunate sub o *singură* coroană. Rusia cerea dărâmarea întăriturilor dela Hotin, Bender și Cetatea-Albă, și împreunarea acestor orașe cu Moldova, iar a Brăilei cu Țara Românească. Corespondența lui Thugut cu Kaunitz dovedește aceasta cu asupra de măsură, ca și tratările din congresul dela Focșani, ca și candidatura lui Stanislaus August, care — *si fata favissent* — era să fie cel d'ântăiu rege al României Unite. Deosebirea numai e că României de pe atunci i s'ar fi lăsat cu dragă inimă petecul de pământ dela gurile Dunărei, pe când celei de *azi* — nu.

Dar politica înaltă nu ne preocupă. Noi am urmărit până acuma firul roșu al dreptului neschimbat al Moldovei asupra Basarabiei, întru cât el trăia în chiar conștiința țării. De aceea venim iar la Mitropolia Proilavei. În vremea acestui interregn, Gavril, mitropolitul Moldovei, în înțelegere cu Grigore, mitropolitul Ungrovlahiei, *desființează* Proilavia și reîntegrează vechile eparhii române. Ținutul Brăilei se dă episcopiei de Buzeu; ținuturile Ismail, Reni, Chilia, Akerman și Bender — episcopiei de Huși; iar ținutul Hotinului episcopiei de Rădăuți. Mitropoliții au și aplicat hotărîrea lor, înainte chiar de a supune dispoziția și Grafului Rumiantof, dela care însă au primit în această privință următoarea deslegare printr'o scrisoare (*românește* și rusește).

«Pré o sfințele Archiepiscopi și Mitropolit al Moldavei,
Al meu milostiv Archipăstoriu,

După socotința înștiințărilor Pré o Sfinții-Tale și a Pre-Sfințitului Mitropolit al Ungro-Vlachiei pentru eparchia Brăilei, și eu așa socotesc, că până se va face hotărârea dela

marea stăpânire, povăţuirea cea duhovnicească a acelor ţinuturi, a Ismailului, a Renilor, a Chilieii, a Achermanului şi a Benderului s'au fost dat episcopului de Huşi. Iar ţinutul Brăilei episcopului de Buzău. Deci întru împlinirea acestora şi Prea o sfinţia Ta să bine-voeşti a scri celui mai mare povăţuitor a eparhiei aceia, după hotărârea bisericească şi *politicească*. Iar eu pentru înştiinţarea la comandirii acelor ţinuturi am scris.

Al Pré o sfinţiei Tale plecată slugă,

Subscris: GRAF RUMIANŢOV

1773, Aprilie 25.

În urmarea acestei epistole, Mitropolitul înştiinţează prin enciclopică pe toată tagma bisericească şi pe toţi creştinii ortodoxi din ţinuturile anexate la eparhia de Huşi (Ismail, Reni, Acherman şi Bender), că după înţelegerea cu Graful Petru Alexandrovici Rumianţov, ei pe viitor au a asculta de Innochentie, episcopul de Huşi.

Iată dar o vădită continuitate de drept şi în veacul al optsprezecelea, şi o dovadă, că Românii au persistat pe acele locuri, adică în Basarabia noastră de astăzi.

VI.

Veacul al nouăsprezecelea. — *Isvoare.*

În Iunie anul 1812 Napoleon I stătea gata să treacă peste Niemen cu o armată, cum n-o mai văzuse pământul până atunci, de 640.000, zi: *şesasesutepatruzeci de mii* de oameni, cu 1370 tunuri, zi unamietreisute şaptezeci.

Ce aveà a le opune Alexandru I al Rusiei?

Barclay de Tolly stătea la Vilna cu 112.000 de oameni având a se împotrivi la peste de jumătatea de milion a armiei celei mari, comandată în prima linie de însuşi Napoleon I.

În momentul acesta Rusia avea 53.000 de oameni sub Cutusof în Moldova, care-i trebuiau ca aerul pentru a nu fi înădușită și înecată de precumpănirea puterii lui Napoleon.

Spuie oricine drept: Era atunci Rusia în poziția de a anexa Basarabia? Când delegații ei din București aveau avizul de a încheia pace *cu orice preț*, poate cineva visă, că afacerea Basarabiei a fost curată, a fost o afacere de cucerire ?

Dumnezeu să ne ierte, dar nu știm într'adevăr cum ar trebui să fie conformat acel cap omenesc, care ar putea să vadă în retragerea grabnică a oștirii rusești din Moldova o armată învingătoare. Oamenii bătrâni, cari au văzut pe atunci armata lui Kutusof, povestesc că, de mersurile forțate, bieții soldați cădeau în șanțurile drumurilor de țară și pe paveaua de lemn a Iașilor, și, cu toată cumplita grabă, i-a trebuit patru luni ca să ajungă în fața aripei drepte a armiei Împăratului francez; în fața corpului auxiliar de 34.000 de austriaci de sub generalul Schwarzenberg.

Noi am spus-o încă în cei d'întâi articoli, că Anglia a stăruit pentru încheierea acestei păci, că ea a silit pe Sultan s'o iscălească. O flotă engleză eră în Bosfor, care a silit pe Turci de a nu se folosi de cumplita poziție în care se afla Rusia atunci. Dar nici influența engleză n'ar fi fost în stare de a *cucerii* Rusiei o provincie, dacă nu eră angajată o altă armă, rubla rusească și (rădarea dragomanului Moruzi.

În orice caz, știind că adevărata putere, care a silit pe Turci să încheie pace, e Anglia și nu Rusia, trebuie să admitem, că diplomații englezi erau în deplină cunoștință de cauză și că ei ne vor da științele cele mai exacte despre această — ciudată cucerire cu sabia.

Consulul general al Angliei dela București, W. Wilkinson, în cartea sa «Tablou istoric, geografic și politic al Moldovei și Valachiei», ne dă o descriere clară a acelei cesiuni, făcute în împrejurări atât de nefavorabile Rusiei. Iată acea relațiune :

«Galib-Effendi, care, după schimbările mari întâmplăte la

Constantinopole, reluate funcțiunile de ministru al afacerilor străine, a fost principalul plenipotențiar la București în anii 1811 și 1812; însă *prințul grec Dimitrie Moruzi, dragoman al statului, erà față la negociațiuni, a dat direcție celei mai mari părți a lor și erà în realitate revestit cu foarte întinse puteri.* Ca și cei doi frați ai săi, el fusese cu *nestrămutare atașat de partidul rusesc dela începutul carierei sale politice, și speranța, ce o concepușe, de a fi înălțat la domnia unuia din cele două principate, cel mai mare obiect al ambițiunii sale, îi păreà foarte întemeiată după restabilirea păcii.* Caracterul său public, serviciile la congres, *sprijinul Rusiei,* erau într'adevăr considerațiuni, cari păreau a face sigură numirea lui.

Cesiunea Valahiei și a Moldovei nu puteà în nici un fel să intre în vederile sale și el o combătu cu energie și succes; dar, făcând Porții un serviciu atât de important, erà necesar, ca pe de altă parte să deà *Rusiei o probă de atașamentul său. Dacă el ar fi insistat să se restituie cele două principate în întregul lor (restitution întégrale), plenipotențiarilor ruși ar fi consimțit fără nici o îndoială, căci aveau ordin a grăbi încheerea păcii și de a o subscrie sub orice condiție, care nu s'ar fi întins dincolo de această restituțiune.* Dar Moruzi, *care aveà cunoștință perfectă despre aceste dispozițiuni,* a hotărit definitiv condițiunile tratatului, *cedând Rusiei cea mai frumoasă parte a Moldovei,* care e situată între râurile Nistru și Prut, și făcând astfel pentru viitor din acest din urmă râu linia de demarcațiune a frontierelor rusești.

Agenții vigilenți ai lui Bonaparte la Constantinopole, nu pregetară de a face cunoscută purtarea lui Moruzi. Când, după încheierea păcii, ei s'au văzut frustrați în speranța de a determina pe Poartă să continue războiul, au căutat să facă să cadă în disgrăție familia acestui prinț grec, pentru a puteà cel puțin să hotărască pe guvernul otoman de a pune în capul principatelor persoane, alese de dânșii. Ei îl arătară pe prințul Dimitrie că e trădător, căci fusese cum-

părat (suborné) de Rusia pentru a-i servi interesele în momentul, *în care erà în puterea sa de a obține condițiile cele mai avantajoase.*

Intre acestea se începură ostilitățile între Franța și Rusia ; și Poarta, arătând rezoluția sa tare de a rămâne neutră, și nevoind să dea nici umbră de îndoială celor două puteri beligerante prin alegerea noilor hospodari, hotărî a o fixa asupra a doi indivizi, a căror principii politice nu fuseseră nici odată în contact cu curțile străine (Scarlat Calimach pentru Moldova; Iancu Caragea pentru Valachia)..

Dimitrie' Moruzi, care se află încă în Valachia cu Galib-Effendi, află noutatea acestor două numiri într'un moment, *în care s'așteptă de a primi numirea sa.* Tot odată el fu informat în taină că, întorcându-se la Constantinopole, s'ar expune la cele mai mari pericole, și i s'a dat sfatul de a se retrage într'un stat creștin.

I s'a oferit un asil în Rusia cu o pensiuine considerabilă din partea acestui guvern : însă temându-se că fuga sa ar face pe guvernul otoman de a se răzbuna asupra familiei sale, care rămăsese în puterea Turcilor, și în speranța de a justifica purtarea sa, pentru că toată responsabilitatea afacerilor tratate la congres, trebuia, proprie vorbind, să cadă asupra lui Galib-Effendi, el se determină de a însoți pe acest ministru până în capitală. El erà departe de a presupune că acest ministru turc, a cărui purtare fusese desaprobată, ștersese din spiritul Sultanului toate impresiile defavorabile, pe cari le-ar fi putut concepe în socoteala lui, *atribuind condițiile păcii, ce le subscrisese, intrigilor și trădării lui Moruzi, și că primise în consecință ordine secrete de a arestă pe acest prinț, îndată ce vor fi trecut amândoi Dunărea, și a-l trimite prins marelui vizir, care aveà încă cartieral său general la Șumla.*

Moruzi, încurajat din ce în ce mai mult de protestațiunile de amicitie a lui Galib Efendi, părăsi Bucureștiul în luna lui Septemvrie. *Ajungând în Rusciuc, a fost condus cu escortă la Șumla ; dar abià intră în locuința marelui vizir,*

când mai mulți ceauși se aruncară asupra lui și-l tăiară în bucăți cu lovituri de sabie. Capul său a fost trimis la Constantinopol, unde a fost expus trei zile la porțile seraiului împreună cu capul fratelui său Panaiot Moruzi, care, în absența lui Dimitrie, suplinise postul (de dragoman) pe lângă Poartă și a fost acuzat de a fi complice la trădarea sa în contra Imperiului Otoman».

Iată dar sfârșitul bine meritat al aceluia care a trădat Basarabia, pentru ca să ajungă domn povestit de un contimporan, de un consul general englez, care eră la București în vremea tratărilor, și fiind interesată chiar Anglia la încheerea acestei păci, e sigur că trebuie să fi fost în cunoștință deplină despre toate firele, cari se torceau și se țeseau la noi, pe socoteala noastră.

Este oare cu putință de a admite că onoarea marelui nostru vecin ar fi fost angajată în această... cucerire? Posibil de a zice astăzi, cum că Impăratul ar lua-o ca insultă făcută Lui, dacă această cestiune ar veni înaintea Congresului? Am înțelege ca ziaristica rusească să vorbească de interesul Rusiei de a o recăpătă; atunci discuțiunea s'ar învărti pe un teren propriu și le-am opune asemenea arma interesului. Dar a mestecă în toată afacerea numele celui mai puternic monarc, pe care ne-am obicinuit a-l crede generos și bun, întru cât privește persoana sa, noi, în simplitatea noastră, credem că nu se cuvine.

Toate elementele morale în această afacere sunt în partea noastră. Dreptul nostru istoric, incapacitatea juridică a Turciei de a înstrăina pământul românesc, tradarea unui dragoman al Porții, recăpătarea acelu pământ printr'un tratat european semnat de șapte puteri și obligatoriu pentru ele, garantarea integrității *actuale* a României prin convenția ruso-română, ajutorul desinteresat ce l'am dat Rusiei în momentele grele, toate acestea fac ca partea morală și de drept să fie pe deplin în partea noastră.

Mai vine încă în partea noastră împrejurarea, că acel pă-

mânt nu l-am cucerit, n'am alungat pe nimenea de pe el, că e bucată din patria noastră străveche, este zestrea împărțitului și nenorocitului popor românesc.

Ni se scoate ochii cu binele ce l-am avut din partea Rușilor. Pentru a răspunde și la aceasta ne ar trebui să umplem un volum întreg. Destul numai să pomenim că alianța dela Lusc dintre Petru cel Mare și Dimitrie Cantimir ne-a costat domnia națională și un veac de înjosire și de mizerie; — iar cea mai nouă alianță dintre Rusia și noi a început a aduna nouri grei deasupra noastră. Basarabia, mănăstirile închinată, mii de oameni pierduți în bătălie, zeci de milioane de lei aruncate în Dunăre, și în fine poate existența poporului românesc pusă în joc, iată binele de care ni se cere a ne bucura și a fi mulțumitori.

Ce ni se opune?

Interesul a 80 de milioane de oameni față cu șlabele noastre cinci milioane. Dar Themis e cu ochii legați spre a nu vedea părțile, ce se judecă înaintea ei, — și în loc de cumpănă, în care să se cumpănească deosebirea de greutate între 80 și 5 milioane, ea ar trebui să ia cântarul. De brațul scurt sau prezent al cântarului ar atârna în greu Rusia, de brațul cel lung al unei istorii de 500 de ani atârna România, cu drepturile sale străvechi și nouă.

Înainte de a încheia, avem a împlini un act de grațitudine, nu pentru noi, asupra cărora nu pretindem ca să se reflecte meritul acestei lucrări, ci pentru țară în genere, căreia puținii lucrători pe ogorul istoriei naționale îi oferă azi mijloace de a se apăra.

Pentru veacul al XIV și al XV-lea am cercetat cu mult folos «Istoria Critică a Românilor» de d-l B. P. Hăjdev și «Arhiva Istorică a României» editată de același, apoi «Beiträge zur Geschichte de Romänen» v. Eudoxius, Frhrn. v. Hurmuzaki; pentru veacul al XVI-lea materialul cel mai prețios sunt capitulațiunile Domnilor Moldoveni cu Poarta; pentru al XVII-lea textul cronicelor editate de d-l Mihail Cogălniceanu, iar în privirea eparchiei Proilaviei *Cronica*

Hușilor de P. S. S. Părintele Melchisedec, episcopul Dunărei de Jos ; pentru al XVIII-lea aceeași colecție de cronici, cu deosebire însă cronica, tradusă după ordinul lui Grigorie Vodă în grecește de un *Amiras*, în care e cuprins și textul autentic al înscrisului Tătarilor din Bugeac, apoi colecțiunea de documente a lui Hurmuzachi, vol. VII ; pentru veacul al XIX în fine mai sus citata carte al consului general englez Wilkinson. Asupra lui Amiras și Wilkinson ne-au atras atenția d-l Al. Odobescu.

B.

Răspunsul locot.-colonelului I. Alexandri, fost agent diplomatic al României la Paris, făcut corespondentului ziarului „Le Nord“, din Bruxelles, și semnat „Un Rus“, în chestia Basarabiei ¹⁾

București, 8 (20) Martie 1878.

Domnul meu,

Sunteți poet prin patriotism, și în zadar se încearcă talentul d-voastră de om politic a vă schimba cu mine în această privință. De aceea, cu destul de mare satisfacțiune vă văz întrebuițând în contra mea atâtea arme frumoase d'odată, ca să răspundeți la scrisoarea ce am avut onoarea a adresa, la 26 Ianuarie, principelui Gortciakoff.

Această măreață pagină de elocuență este mai mult decât opera unui patriot, este aceea a unui bărbat autorizat; și pentru aceasta îmi place a vedea într'insa expresiunea cea mai leală, dacă nu și cea mai liniștitoare, a simțimintelor Rusiei în privința țării mele.

¹⁾ Extras din ziarele *Pressa* și *Timpul* din Martie 1878. Textul francez fusese publicat anterior în ziarul le *Constitutionnel* din acelaș an. Răspunsul diplomatului și marelui patriot român face parte dintr'o polemică foarte interesantă, încinsă în ajunul răpirei Basarabiei din 1878 și motivată de o scrisoare-apel a locot.-colonelului I. Alexandri către prințul Gortciakoff, cancelarul Imperiului Rus, asupra aceluși chestiuni.

Printr'o eroare destul de naturală, ați atribuit scrisoarea mea poetului Alexandri, frate-meu. Permiteți să atribuesc și eu acestei confuziuni, care vă asigur că mi-e foarte scumpă, cuvintele măgulitoare ce binevoiiți a-mi adresă, și cari, deși moderate în câtva prin calificări de sigur binevoitoare, ar avea însă inconvenientul a așeză opera mea printre lucrările Parnasului.

Mărturindu-vă aci gratitudinea mea pentru intențiunile cele bune ale d-voastră, doresc dar să renunț la niște calități, cari ar deveni un defect capital într'o dezbateră ce vă siliți a o face esențialmente prosaică; și chiar așa voi avea destulă osteneală să urmez pe un scriitor de valoarea d-voastră.

Mica chestiune a Basarabiei, pe care o numiți *un amănunt de puțină valoare*, a luat, fără voie-vă, sub pana d-voastră cea înaltă, proporțiunile unei dezbateri serioase; și în aceasta nu-mi rămâne decât să mă felicit de demersul meu pe lângă marele cancelar, de oarece, dezvoltându-ne importanța pe care Rusia crede că trebuie să i-o dea, justificați pe aceea pe care și noi i-am atribuit-o.

«Rusia, fiți siguri, ziceți d-voastră, nu va renunța la ceea ce consideră ea ca un drept și o chestiune de onoare. Ea o va rezerva, și într'o zi va revendică acest drept, fără să se oprească nici la menajamentele, nici la compensațiunile, la cari se crede ținută astăzi».

Acest avertisment, pe atât de grav pe cât este de leal, are poate mai multă semnificare decât ați voit să-i acordați, de oarece, cu toate că-și ia origina din dreptul istoric și din interesele Rusiei, desvălite cu atâta elocuență în scrisoarea d-voastră, aruncă o nouă lumină asupra acelu sistem deplorabil, care, sub invocarea cam elastică a misiunilor istorice, duce d'a dreptul la mărirea celor tari și la nimicirea celor slabi. Recunoașteți aceasta implicit însuși d-voastră, când, spre a legitimă misiunea istorică a Rusiei, stabiliți că *statele cele mari ale Europei nu s'au format într'altfel*. Teoria aglomerațiunilor mixte din evul mediu, atât de ademenitoare

sub pana d-voastră, și, din nenorocire, atât de neliniștitoare pentru popoarele cele mici, condamnate pe tăcute de d-voastră a dispărea în rasele predominantoare, nu mi-ar lăsa de loc speranță pentru naționalitatea noastră esențialmente compactă, dacă cu toate acestea *limitele naturale* ale puterii umane și superioritatea finală a dreptului asupra violenței nu m'ar asigura în câțva asupra viitorului nostru.

Nu voi de loc să vorbesc, aci, despre limitele naturale-fizice ale nemăsurabilei Rusii, căci întrevăz de pe acum Carpații noștri ca una din spițele sale spre realizarea acelui panslavism majestos, dar de îngrozit, a cărui existență încercați a o nega. Panslavismul și-a făcut cu toate acestea școala pretutindeni unde predomină elementul slav; el își are biserica cea mare în Moscua, și nu este de loc o fantomă,— nu vă displacă aceasta,— ci însuși acel colos al Nordului, care, cu ajutorul unei mari și voinice armate, ține în deșteptare pe cei tari și face să tremure pe cei slabi. Nu făcù oare să se dărâme un vechiu imperiu?

Imi place să vă ascult, Domnul meu, când vă mărginiți a ne arăta, în toată strălucirea sa, pârgia cea mare a Rusiei creștine în neîncetatele sale lupte contra Islamismului. Regăsesc aci, sub pana voastră entuziastă, marea misiune religioasă și liberatoare tot odată, a Rusiei, sub scutul căreia România a putut trage beneficii din sacrificiile ce Rusia și-a impus, încă dela Petru-cel-Mare, pentru salutul populațiilor creștine, așezate sub dominațiune otomană, și chiar după părerea d-voastră, numai dela data liberării noastre noi am fi început să plătim făcătorilor noștri de bine cu ingratitude. Epoca aceea s'a întâmplat să fie tocmai epoca deșteptării noastre naționale, și dacă sentimentele de cucerire ale părinților noștri au fost schimbate de coborătorii lor cu sentimentul revendicațiunilor naționale, aceasta este fiindcă acești din urmă aveau o conștiință mai luminată și mai liberă despre rațiunea de a fi a națiunii noastre de rasă latină și despre pericolele neîncetate cu cari o amenință mișcarea rasei slave, a cărei călăuză și sprijin eră Rusia. Tractatul din București

dela 1812, eră, oarecum, încă neexecutat (după cum o dovedește convențiunea din Akerman dela 1826), și Rusia, — ba spre a protege pe creștini, ca în 1829, ba spre a restabili ordinea în principate, ca în 1848, ba în fine, ca în 1853, când faimosul Sened al principelui Mencikoff eră urmat de luarea în posesiune, ca emanet, a Moldovei și a Valahiei, — nu-și dădea de loc repaos în executarea marei sale sarcine.

Dar ea nu ne dă nici măcar timpul să respirăm și avertismentele ei «ad hominem» ne edificau, ca și ale d-voastră în privința Basarabiei, asupra fatalității unui program care, prin chiar mărimea și tenacitatea lui, trebuiă să ne facă a ne păzi de solitudinea cam preă reînoită, 'mi permiteți să v'o spun aci, a imensei Rusii în privința micii Moldo-Valachii.

Așa dar, chiar constatând cu d-voastră că *recunoștința n'are preț în politică*, îmi place a crede că spiritul d-voastră înalt, deși *mai preocupat de interesele rusești decât de ale noastre*, nu înțelege a califica serios de ingraturitate ceea ce mi se pare că este numai îngrijirea legitimă despre existența noastră. Ș'apoi, lăsând la o parte imputarea cam vagă *d'a fi urzit prin manoperile noastre coalițiuni*, sau *d'a fi asmuțat reaua voință* a Europei contra Rusiei, în van caut în scrisoarea d-voastră menționarea unui singur act de ostilitate pozitivă oarecare din parte-ne în privința binefăcătorilor noștri; adevărul este, că nu găsesc într'ânsa nici ceă mai slabă mărturisire a serviciurilor modeste, dar costisitoare, ce ne-a fost dat să le facem de vr'o 2 secolii aproape.

Dacă cestiunea Basarabiei a devenit de odată, și aceasta în niște împrejurări destul de delicate, un subiect de amărăciune între aliații de eri, noi Români nu putem decât s'o regretăm din adâncul nostru; iusă aci, mai puțin de cât oricând, domnul meu, ne puteți taxă de ingraturitate, și încă mai puțin a ne impută că comitem un act de ostilitate către Rusia.

Cred că sunteți, împreună cu miniștrii noștri, prea în cu-

rent despre lucrurile ce s'au petrecut la Livadia, și mai în urmă; și chiar noi profanii suntem destul de bine informați acum, prin documentele din «Blue-Book», ca să nu mai poată exista între noi cea mai mică neînțelegere asupra originilor conflictului care ne agită. Inițiativa retrocedărei Basarabiei aparține exclusiv cabinetului din St. Petersburg, și dacă poate să ne incumbe o parte de solidaritate într'aceasta, ea vine din confuziunea fatală care s'a putut face între prevederile complăcătoare, ba chiar angajamentele prezumțioase, date fără voe-vă la lumină, ale guvernului nostru, cu sentimentul pozitiv și unanim al națiunii. Scuzați-mă, Domnul meu, dacă fără voe-mi mă văz uneori obligat a degaja acest sentiment, care-și are aci importanța sa, de o politică aventuroasă, căreia îi datorim astăzi resimțământul guvernului imperial.

Însă, de carece a venit momentul explicațiilor, permiteți-mi, Domnul meu, să fac și eu instrucțiunea unui proces, pe care după acum amenințați că-l vom pierde. Francheta, de care îmi dați un așa de frumos exemplu, este arma cea mai nobilă în politică. »Cu dânsa, precum o ziceți atât de bine, nu este divergință momentană sau accidentală, care să nu se poată aplană într'un interes comun.» Totuși, nu vă temeți de cuvântul proces; precum nu sunt poet, nu sunt nici om de legi: mă voiu mărgini a face apel la bunul simț, luându-mi în ajutor câteva noțiuni istorice, pe cari le cred cu desăvârșire fundate; și dacă voiu aveă fericirea să restabilesc ceea ce consider a fi adevărul asupra originilor și peripecțiilor micului colț de pământ, pe care ni-l disputăm, vom aborda împreună capitolul încă palpitând al situațiunei noastre reciproce, care rezultă din ceea ce voiu cuteză să numesc cu modestie: colaborarea noastră la căderea Imperiului Otoman.

Afirmările d-v. în ceea ce se atinge de istoria Basarabiei, se mărginesc a vorbi despre luptele victorioase ce au ilustrat armele rusești pe acest mic teritoriu; dar ele nu probează de loc posedarea acestui teritoriu de către Rusia, și deținerea pentru un timp oarecare, ceea ce ve-ți mărturisi-o, n'ar putea să aibă

nici într'un caz, puterea d'a constitui un drept pozitiv. După noi, Basarabia n'a încetat niciodată, mai cu seamă dela primii aui din al 15-lea secol, să facă parte integrantă din Principatul Moldovei; și dacă ea s'a deslipit, în anul 1812, de aceeași patrie spre a fi cedată Rusiei, aceasta s'a făcut numai prin cel mai violent abuz de o suzeranitate a cărei existență repauză, din timpul Principelui Bogdan al II-lea în 1513, pe un tractat de capitulațiune, care stipulă, ca preț al vasalității noastre, obligațiunea pentru Turcia d'a ne garantă integritatea teritoriului nostru. Binevoii, Domnul meu, a remarcă, în treacăt, că acest cuvânt de *integritate* nu ne-a fost de nici un folos în nici o epocă.

Încă dela finele secolului al 14-lea, Basarabia se socotea între provinciile aparținând coroanei lui Mircea Basarab, numit cel Mare, al cărui nume glorios se dă țării întregi. Sub Alexandru cel Bun, 1407, legămintele acestei provincii, esențialmente *moldavă*, sunt atestate prin convenții comerciale încheiate cu vecinii, și împărțirea Moldovei între fiii acestui Principe, adică Ștefan și Ilie, probează încăodată suveranitatea noastră asupra acestei provincii.

Vin apoi neîncetatele acte de autoritate suverană ale lui Alexandru, fiul principelui Iliș, și ale lui Ștefan cel Mare, ale cărui nenumărate victorii asupra Turcilor atestă sus și fără întrerupere unirea deja secolară a Basarabiei cu Moldova.

Actul capitulațiunii menționată mai sus vine să mărturisească odată, și în condițiuni solemne, despre posesiunea Basarabiei de către Moldova. Dela această mare epocă până la 1812, cu toate peripețiile istoriei noastre și cu toată dominațiunea abuzivă a Turcilor prin intermediul prinților fanarioți, Moldova n'a încetat niciodată de a fi stăpâna Basarabiei; și nu posesiunea de către Turci a fortăreților Kiliei, Akermanului, Brăilei și Giurgiului, au putut vreodată infirmă această posesiune ori menținerea drepturilor noastre.

Să vă mai vorbesc, Domnul meu, de documentele lăsate de către ierodiaconul rus Zossima și de către cavalerul Guillebert de Lannoy, ambasadorul Franței și Engliterei, care în

1421, atestă și el că Basarabia este țară moldavă? Unul dintr'însele cu toate acestea își are valoarea aci: este cartă geografică și fizică a lui Essler și Georges Ubelin, care încă la 1513 coprinde Basarabia printre provinciile Moldave.

Rezultă din această scurtă schiță a trecutului, că, după expresiunile publicistului citat mai sus: «Moldova cu Basarabia formau un stat distinct, cu legile și Principele său, și se aflau suprase numai în ceea ce diplomația a numit impropriu *suzeranitatea Porții Otomane*. Basarabia fiind în aceeași situațiune în 1812, a fost, *prin actul oficial de cesiune, obținută de către Rusia dela Poarta Otomană*, dar în realitate, răpită dela legitimul și adevăratul ei Suveran, care eră Moldova, și trecută de către cel ce n'avea dreptul a o cedă celui ce n'avea dreptul a o primi. În nici un caz, ea n'a fost *cucerită*, fiindcă Rusia, întoarsă din mersul ei de invaziunea napoleoniană, se retrăgea în grabă și mai puțin încă cucerită dela populațiunea *musulmană, tătară, locuind sub corturi*.»

Nu o veți lua în de rău, D-nul meu, că nu voesc să mă întind asupra prezenței în Basarabia a acelor Tătari, și a acelor Turci, «*în stare nomadă*», după chiar D-voastră, și care ar tinde a face să se conteste acestei provincii caracterul său esențialmente moldav; cu o asemenea teorie, Franța ar putea să cam revendice posesiunea teritoriilor din Hamburg și din Hanau, fiindcă câteva familii franceze au venit să se stabilească într'însele în epoca edictului din Nantes.

Istoria Basarabiei este, credeți-mă, a României însăși, și de aceea această provincie ne este mai scumpă decât oricare alta, precum am crezut că trebuie să spui în scrisoarea mea către Principele Garciacoff. Câțiva ani de posesiune de către Rusia, n'au făcut de loc să ne perdem drepturile de revendicațiune, cari altminteri au fost, din mare fericire, puse din nou în vigoare prin tractatul dela Paris.

Iată pentru istorie și pentru drepturile noastre istorice.

Cât pentru drepturile noastre actuale asupra Basarabiei, este oare așa sigur că, săvârșind unirea celor două Princi-

pate în 1861, și chemând în 1866 la tronul României un principe de dinastie străină, ne am pierdut beneficiile tratatului din Paris, și că astfel nu mai avem niciun drept la menținerea clauzei ce stipulează într'ânsul întoarcerea Basarabiei la Moldova? Această argumentare ne-ar îmbarasa, dacă loviturile date de noi acestei mari șarte europene, care, binevoiiți a o remarcă, este încă neabrogată, n'ar fi fost consacrate prin declarațiunile puternicilor ei semnatori, inclusiv Rusia, și mai în urmă investite cu formele cerute de suzeranitate prin mijlocul firmanului imperial din 1861 și a celei de investitură al lui Abdul-Azis din 1866. Ce sunt dar atâtea acte solemne, emanând dela puterile garante, dacă nu atâtea modifițiuni legalmente aduse tratatului din 1856?

Permiteți-mi, d-nul meu, să vă amintesc și eu o ultimă sfâșiere, care n'a scăpat d'a face oarecare șgomot în lume, măcar că nu a comis'o România: voi să vorbesc de suprimarea articolului 13 al zisului tratat reclamată cu atâta justetă și obținută de către Rusia. Cu toate acestea, acest tratat, sdruncinat astă dată destul de tare, veți mărturisii că n'a încetat de loc a face parte din dreptul public pentru toată lumea, și în particular pentru noi, din minutul în care suntem puși în necesitate a'l invocă. Declarația noastră de independență este, o mărturisesc, cel din urmă culminant punct al spărturilor făcute de noi prevederilor dintr'ânsul, cari ne privesc; însă remarcați, d-nul meu, că chiar mai înainte d'a fi primit consacrarea marilor puteri, ea a avut favoarea a se vedeă înscrisă printre condițiile păcei încheiate la San-Stefano, de către Rusia, care, cu toate acestea, în aceeași oră, și după d-voastră, ar voi să facă dintr'ânsa un motiv de desmoștenirea noastră de Basarabia.

Logica are uneori excese și devine imperioasă și întrenantă prin chiar talentul ce o susține. Cu modul acesta, vă încercați să ne retrageți cea din urmă ancoră de scăpare, ce ne mai rămâneă, nimicind și Convențiunea din 4 (16) Aprilie, după ce ne-ați adus în stare de orfelini ai tratatului din 1856 și ne-ați răpit orice recurs contra exigențelor Rusiei.

Ajunsa desbaterea la acest grad, vă voi cere, d-nul meu, să binevoiți a vă desarmă, pentru un minut, de acel sistem al majorității strivitoare, înaintea cărui chiar cele mai mari citadele ale dreptului public nu pot decât să capituleze. Legislațiunea aritmetică, pe care ați voi s'o inaugurați în păguba noastră, simplifică cam prea mult lucrările politicei internaționale, și acum încep a mă căi că am invocat suvenirul lui Brennus în scrisoarea mea către Principele-Cancelar. Dacă ați fi român, ceeace nu vă urez să fiți în această oră, ați tremură ca mine, văzând niște principii de justiție și de echitate, cari ar părea că sunt apanagiul civilizațiunii moderne, reduse la o seacă cestiune de cifre. Teoria d-voastră nu este cu totul scutită de reversuri; judecați dar ce inconveniente ar prezenta ea, când fiii cei destul de numeroși ai Cerescului Imperiu, bine pătrunși de preceptele d-voastră, ar veni într'o zi s'o pună în practică.

Egalitatea stabilită astfel între noi, dacă binevoiți, voi începe prin a vă face să observați că Convențiunea din 4 (16) Aprilie s'a născut în cele mai perfecte condițiuni de viabilitate; consultați pe cei d'ântâi doctori ai științei, și vă vor aminti că acest act nu are niciunul din caracterele, cari ar autorisa invalidarea lui, ci, din contră, că fiind încheiat de bună voe și cu bună credință între părțile contractante, acestea nu s'ar putea sustrage dela dânsul, sub niciun pretext, nici a-i altera prescripțiunile.

Moralicește ar trebui să aibă cu atât mai mare valoare în ochii Rusiei, cu cât zisa Convențiune s'a încheiat după cererea guvernului său și pentru trebuințe ce'i erau exclusiv și manifest personale, România neavând printr'ânsa alt avantaj, decât acela d'a rămâne riguros ceeace eră înainte de războiu. Art. 2 zice ceeace urmează:

«Pentruca să nu rezulte niciun inconvenient ori pericol pentru România din faptul trecerii trupelor rusești pe teritoriul său, guvernul Majestății Sale Impăratul tuturor Rusielor se îngagiază să măntină și să facă a se respecta drepturile politice ale Statului Român, *astfel cum ele rezultă*

«din legile interioare și tractatele existente, cum și a man-
«ține și apără integritatea actuală a României».

«Este adevărat că binevoii a ne înștiință că clausele Con-
«vențiunii, prin care Rusia ne-a garantat integritatea terito-
«rială n'a avut niciodată alt înțeles decât să ne preserve de
«urmările posibile ale cooperării noastre, fie din partea Tur-
«cilor după șansele războiului, fie prin niscăi intervențiuni
«străine, ce ea putea să aducă. Intr'un asemenea caz, Ru-
«sia se credeă ținută să ne apere integritatea, și desigur că
«n'ar fi lipsit la această datorie. Dar niciodată n'a înțeles
«Rusia să ne asigure posedarea unui teritoriu, pe care ea îl
«consideră al său, și care numai printr'o întâmplare a fost
«dat Moldovei».

Iată ceva foarte ciudat.

Victorioasă asupra Turciei și a intervențiilor străine,
Rusia ne garantă numai contra unor adversari puși de dânsa
în neputință d'a ne vătămă, impunându-ne totuș pentru a-
cest serviciu desmembrarea țării noastre. Cum oare ne-ar fi
garantat contra inamicilor săi și ai noștri, dacă din nenoro-
cire ar fi fost învinsă de dânsii? Departe de mine cugeta-
rea d'a pune în îndoială bunavoința, sau rezoluțiunea Ru-
siei, într'o întâmplare așa de funestă; însă v'ași întrebă,
domnul meu, dacă grija legitimă de interesele sale i-ar fi
permis totdeauna să ne preserve de toate consecvențele răs-
boiului?

Pentruca să nu caut alte exemple, voiu invocă aci nenoro-
cirile, ce a tras Saxonia și nefericitul ei rege, aliatul lui Na-
poleon I, după învingerea acestui mare suveran. Imi va fi
destul, ca să mă țin și mai în actualitate, să vă mai întreb:
ce-am fi devenit oare, dacă, în loc d'a vă fi aliați, am fi voit,
cu garanții altfel egale, să fim aliații Turciei? Eu cred că
cel ce a semnat din parte-ne Convențiunea a fost, după cum
trebuie, instruit despre intențiunile Rusiei, exprimate cu a-
tâta lealitate de către d-voastră; dar când cineva nu le-a
cunoscut, rămâne uimit prin froncele d-voastră revelațiuni a-
supra acestor stipulațiuni, din fatalitate cu două tăiușuri.

Obiectând că noi n'am subscris Convențiunea decât numai după ce solicitasem în van a obține dela Europa garanția neutralității noastre, recunoașteți implicit înșivă d-voastră, dacă nu mă înșel, că de nevoie și expunându-ne la oarecari pericole, dobândeam unele drepturi la menajările d-voastră. Dar uitam că aveți o oroare cam exagerată de sentiment; continuu dar a sta pe terenul favorit, pe care vă simțiți mai în voie când e vorba a prețui, după justa sa valoare, partea activă și onorabilă, ce am luat în războiu, și a ne preveni de pericolul, în care ne-am fi aflat, d'a fi «tratați ca beligeranți», fără convențiunea pe care o numiți *de passage*.

Cu toate acestea, 'mi-ar plăcea să aflu dela d-voastră, dacă, cu toată Convențiunea ce am semnat la 4 (16) Aprilie, România era considerată de cabinetul din St. Petersburg altfel, decât ca *făcând parte integrantă din Turcia*, când după opt zile, manifestul A. S. I. Marele Duce Nicolae ne anunța, că armatele Majestății Sale Impăratul, intrând în România, treceau fruntariile Imperiului Otoman.

Și iarăși pe terenul practic rămân, întrebându-vă, dacă când evocați datoria eventuală a Rusiei d'a-și complecta opera, alergând în ajutorul Bulgariei, pe care, cu toate acestea, îmi pare că nimic n'o mai poate amenința d'aci înainte, ați considerat deajuns situațiunea geografică a acestei provincii în raport cu România, astfel cum ar rezulta ea din schimbul ce ni se propune?

Dobrogea ni s'ar oferi până la valul lui Traian, care se află așezat la distanță de 140 k. m. de Basarabia, eventuala bază de operațiuni a voastră. Deci, fie oricât de prevăzătoare pentru Bulgari solitudinea voastră, aceasta tot n'ar face să nu mai aveți trebuință a încheia o Convențiune cu România, ca să ajungeți la dânsii prin Dobrogea, dacă ne-am propune să ne împopoțonăm cu cămașa lui Nessus. Câte incurcături noi! Cu sprijinul unei majorități ca aceea de care dispuneți, mă mir, domnul meu, cum nu v'ați scutit de distracțiunile d-voastră geografice, emițând «dorința»

unei «retrocedări» până la Călărași, care pentru moment ar fi o fruntarie și mai naturală decât a Prutului.

Însă toate aceste nuanțe trebuiesc să dispară înaintea marelui d-voastră obiecțiuni: Nu trebuia, după d-voastră, să ignorăm intențiunile Rusiei în raport cu Basarabia, din minutul ce ele erau cunoscute de toate cabinetele. — Datele au aci importanța lor. — Prima comunicare, ce s'a făcut de către contele Șuvaloff Foreign-Oficiului, nu este mai înainte de 8 Iunie 1877; raportul colonelului Welleley este din luna August. Deci, Convențiunea este din 4 (16) Aprilie, adică cu mult înainte de aceste declarațiuni, și nu face cea mai ușoară mențiune de Basarabia; căci, ziceți d-voastră, «era imposibil guvernului rus să mă precizese «într'însa această cestiune; că el voia să procedă pe calea schimbului, și că compensațiunile eventuale, ce era să ne dea, fiind subordonate șanselor războiului, nu puteau fi «prejudicate»

Vorbind «practic», oare nu credeți, domnule meu, că retrocedarea Basarabiei și-ar fi avut locul său convenabil alături cu stipulațiunea relativă la garantarea teritoriului nostru? Este adevărat că această ciudată asociere de idei ar fi putut da senatorilor și deputaților noștri pe aceea care respinge Convențiunea cu aceeași unanimitate, cu care s'arostit în privința retrocedării pe calea schimbului, măcar că atunci votul ar fi fost influențat oarecum prin intrarea precipitată a armatelor imperiale pe teritoriul României.

Rusia ne-ar fi «sfărâmat», ziceți d-voastră cam fără poezie, și o crez; dați-mi voie să vă spun, mai cu poezie, că aceasta ar fi prețuit mai mult poate decât a ne sfărâma cu propriile noastre mâni.

Odată stabilite datele, precum o făcuiu, dorința mea d'ă ne înțelege, este atât de mare că voesc să împărtășesc, fără nici o rezervă, convicțiunea d-voastră, când afirmați că proiectul Rusiei d'ă reposeda Basarabia era cunoscut aici.

«Nu s'a putut, ziceți, să nu cunoșteți această clauză, pe care toate cabinetele o cunoșteau și care n'a putut lăsa să

«subsiste nici o îndoială în spiritul guvernului vostru asupra felului de integritate teritorială, ce Rusia înțelege a vă garanta.» Inșă ceea ce vă rog și eu, să credeți, este că nimeni aici nu l'a luat în serios, și că încrederea generală în simțimintele de bună-voință și echitate ale guvernului imperial se măreau cu cât serviciile noastre erau mai serioase și mai apreciate de Majestatea Sa Impăratul. Inaltele sale bunevoitțe pentru mica noastră armată și distincțiunile ce ea a binevoit a acorda Suveranului nostru, sunt atâtea mărturii neperitoare, cari vorbesc contra patriotismului d-voastră exclusiv. Chiar și astăzi, și cu toate interpretațiile ce se manifestă în Rusia în privința drepturilor noastre și al căror prea elocuent ecou de sigur că sunteți d-voastră avem speranțe că, sub Augusta sa influență, chestiunea Basarabiei o să înceteze d'a ne mai divide.

Până atunci, noi n'am putea lăsa să se infirme, prin întrevorbiri, fie chiar anterioare semnării Convențiunii, niște stipulațiuni limpezi și pozitive, consimțite în libertate între amândouă părțile, și prea cu fidelitate observate de noi. In 'altfel, actele internaționale ar fi, după propriile d-voastră expresiuni, «adevărate petece de hârtie»; chiar până a nu fi subscribe, simplele întrevorbiri ar deveni angajamente de Stat, și vechea maximă: «scripta manent, verba volant» ar fi cu desăvârșire răsturnată.

Cu riscul d'a mai trece în ochii d-voastră drept poet, aș voi să vă spun iarăși aci, că Rusia este îndestul de mare ca să nu măsoare dreptul celorl'alți decât după slăbiciunea lor, și ca să voiască a căuta succesul influenței sale aiurea decât în afecțiunea și în respectul popoarelor. Nu ca o amenințare dar doresc ca Rusia să-și mențină aceste simțăminte seculare la români; ea ar găsi într'insele cea mai bună garanție contra vre-unor înclinări din parte-le spre o politică ce-ar fi, dacă nu tocmai ostilă, dar uneori genantă, sau care, favorizată de niscai simpatii oferite la timp neliniștirilor lor, 'i-ar depărtă de Rusia. Ași fi, domnul meu, bucuros de acord cu d-voastră, când îmi faceți onoarea de a mă asigura că

neutralitatea noastră este virtual garantată, prin faptul că nici unul din vecinii noștri nu pot consimți ca să suferim noi dominațiunea altuia. Din nenorocire, mărețul d-voastră talent d'a interpretă drepturile și interesele reciproce ale statelor și introducerea de către d-voastră a oare-căror principii în dreptul ginților, mă lasă în nedumerire asupra siguranței noastre. Această garanție cred că ar deveni mult mai eficace dacă ar lua forma mai pozitivă a unei neutralități garantată colectiv de către puterile cele mari.

Exemplul egoismului politic al Lordului Stanley, actualmente Lord Derby, cu ocaziunea afacerii Luxemburgului, precum și acela al Belgiei, pe care credeți util a ni-l aminti, nu m'a făcut deloc să desperez de eficacitatea sistemului căruia aceste două țări i-au datorit, cu toate acestea, tranchilitatea lor ; și credința mea în siguranța aceluia pe care-l reclam pentru țara mea, ar fi și mai profundă, dacă guvernul imperial al Rusiei ar lua puternica inițiativă a unei măsuri atât de binefăcătoare în privința noastră. Cabinetul din St.-Petersburg are o frumoasă ocaziune în aceasta, spre a ne proba «că, în realitate, nu este divergență momentană sau accidentală, care să nu se poată aplană într'un interes comun» și spre a readuce în spiritul nostru credința în desinteresarea și amicia atât de prețioasă a nației ruse.

Și fiindcă vorbim de divergențe, permiteți-mi a vă spune, domnul meu, că vă alarmați peste măsură de acelea cari divid societatea noastră politică română, și de consecvențele funeste ce ar putea ele să aibă pentru existența cabinetului actual. Născuți sub auspiciile celor 80 milioane de sufragii ale voastre, *is fecit cui prodest*, solidari cu o politică pentru care au arătat aptitudini atât de utile, miniștrii noștri n'au nici o trebuință de încurajări, spre a resistă acelor *mese ignorante* din care am onoare a face parte. «Conștiința că-și servesc țara, și cestiunea că evenimentele le vor da dreptate, sunt deajuns spre a-i susține.» Crez că miniștrii noștri se vor mărgini a consulta *certitudinea* de care bine-voiți a le vorbi.

Terminând, îmi place să crez că acest mic colț de pământ,

care are privilegiul de necrezut d'a pasionà un mare imperiu, să nu devie obiectul unor dificultăți și mai serioase pentru pacea generală, decât această dezbatere inofensivă între doi oameni de bine. Dacă, aceea ce să nu dea Dumnezeu, s'ar întâmplă astfel, dacă niște nedreptăți impaciente ar trebui să facă din Basarabia piatra de încercare a potolirei Europei, s'ar putea foarte cu dreptate rezice, cu unul din scriitorii cei mai străluciți ai diplomației ruse: dupăce evenimentele actuale își vor lua loc în perspectivele Istoriei la destulă distanță, spre a fi apreciate în întregul lor și spre a se degaja de negurile contimporane, acela care va voi să le facă expunerea imparțială și rațională, va constată ciudate aberațiuni. (A. de Catagazy, «Politique Anglaise en Orient»).

Să lăsăm cu hotărâre terenul acesta prea practic, și să revenim, dacă vă place, nu, la simțământ, ci la bunele simțiminte de cari, credeți-mă, domnul meu, noi nu ne-am depărtat niciodată în privința Rusiei. În lipsa de recunoștință pe care ne-o contestați, simplul instinct al conservării noastre ne comandă să solicităm și să căutăm a manține bunele dispozițiuni ale țarei voastre în privința alei noastre. Când o națiune ca Rusia are mijlocele d'a face bine, ea poate mai cu seamă să facă rău. Intoarceti-vă dar, domnul meu, voi-niceștele d-voastră sfortări către dânsa, și întrebuițați, vă rog, frumoasa-vă elocuență, ca să o deturnați dela niște rezoluțiuni cari, punând existența noastră legitimă în pericol, ar desminți amicia ei seculară pentru România.

Acest patriotism mai fecund de cât poate cinevã crede, pentru un popor mare, și mai demn de scumpa noastră civilizație, cată să placă înaltului d-voastră spirit; ar reconcilia în d-voastră poezia cu politica, iar eu v'aș fi recunoscător pentru țara mea.

Primiți, vă rog, domnul meu, expresiunea sentimentelor mele cele mai distinse.

(ss) LOCOT.-COLONEL I. ALEXANDRI.

C.

Dragostea Rusiei pentru creștinii din Imperiul Otoman și ingratitudea (??) acestora ¹⁾.

Galați 7 Decembrie 1878.

Se știe că în politică nu se ține mai de loc seamă de sentimente. — Totuși, dintre toate statele moderne, acel care întot-d'auna a afectat cel mai mare sentimentalism în vorbele și scrisesele sale, este Rusia. Tot dânsa însă este și aceea care, în faptele sale n'a ținut seamă nu numai de sentimente, dar nici chiar de cele mai elementare noțiuni de justiție și onoare. Astfel nici-o-dată nu s'a sfiit de a-și călca în picioare cele mai sfinte cuvinte și declarațiuni, ce le făcuse în ajunul săvârșirii unei fapte, dar cari nu conveneau interesului său egoistic.

Istoria Rusiei dovedește acest adevăr la fiecare pagină a sa. — Dar mai cu seamă chestia Orientului, exploatată de doi seculi de dânsa, ilustrează în modul cel mai pipăit politica rusească.

¹⁾ Extras din ziarul *Anunciatorul Danubian*, din Galați, anul I, No. 9, din 8 Decembrie 1878. — Articolul este scris de editorul acestei broșuri, Moise N. Pacu, de origină român basarabean, pe atunci profesor la Seminarul Eparhiei Dunărei de jos, mutat dela Ismail la Galați, în urma rășluirii pentru a doua oară a Basarabiei Sudice, care a avut loc de fapt la 9 Octomvrie 1878.

Dela începutul acestei chestiuni, Rușii au făcut și fac multă paradă despre iubirea lor pentru creștinii aflați în Imperiul Otoman.

Rusiei îi place în tot dea-una a se împodobi cu pomposul nume de «*părinte liberator*» a statelor aflate odinioară sub jugul musulman; și acuză de ingraturdine așa numitele fiicele sale Grecia, România și Serbia. — Ba ce e mai mult, ca să simuleze culmea dezinteresării, se face a prevede aceiași ingraturdine până și din partea prea iubiților săi fii-Bulgarii!!

Ei bine! Fiindcă și noi Românii facem parte din popoarele, pe cari Rusia le tacesează de ingrate către dânsa; și fiindcă asupra noastră boamba aceasta a ingraturdinei a fost aruncată în cel mai proaspăt timp și în locul cel mai solemn, unde se decidea soarta noastră, la Congresul din Berlin, și prin organul cel mai autorizat al Rusiei actuale, prin cancelarul-principe Gorciacoff,—pentru aceasta, zic, este bine a ne lăunuri poziția morală față cu Rusia și a videa cam ce fel de dragoste paternă are Rusia către neofiții săi (creștinii Orientului).

Este constatat că un părinte, când posedă un fiu, are ca prima dorință a sa, de a'l vedea crescut, în stare sănătoasă, cu minte coaptă și luminată, într'un cuvânt capabil de a se conduce singur de sine și a'și avea gospădăria sa deosebită; și nici-o-dată nu dorește a jigni și a josori dignitatea fiului său. Ba încă ceva mai mult: există o dorință înăscută în ori-ce părinte de a vedea pe fiul său într'o stare mai înaintată decât dânsul sub orice punct de vedere. — Și dacă place Rusiei așa de mult asemănarea relațiilor indivizilor cu acele ale a statelor, atunci nu se va da în lături de a conveni, că după aceiași analogie trebuie să se aplice și cuvântul de, «*părinte*» la state.

Ce a făcut însă Rusia ca să-și aroage această numire față cu România, Grecia, Munte-Negru și Serbia? — Este netăgăduit că, în urma luptelor Rusiei contra Turciei, s'a produs emanciparea de sub jugul otoman a acestor state mici. — Dar aceasta nu este deajuns pentru ca să merite re-

cunoștința acestor state ; pentru că îndată ce ele începeau a răspira în libertate, Rusia voia să le înghită, *oprindu-le ori și ce mișcare prin care s'ar fi întărit individualitatea lor proprie.*

Faptul acesta s'a petrecut mai cu seamă cu Grecia și România, pe cari a voit a le ține mai din scurt, ca pe unele ce nu puteau gravita mult timp către panslavism.— Astfel că Rusia, pretinsa liberatoare a creștinilor, era condusă tocmai de un mobil contrar unui adevărat părinte ; pentru că a dorit și dorește a'și vedea slabi și neputincioși pe fii săi ; și lucru curios, se teme chiar de mărirea lor.

Modul cum a lucrat după războiul recent în contra Turciei invederează cât se poate de eclatant această tendință a Rusiei.

Bulgarilor, cei mai înapoiți în cultură dintre popoarele aflătoare în Imperiul Turcesc, și pe care adeseori marele duce Nicolai Nicolaevici îi taxă, în cursul războiului, cu epitetele cele mai puțin măgulitoare, lor li se dădu de către Rusia dominațiunea asupra tuturor creștinilor din Peninsula Balcanică, înglobând sub numele lor și pe Grecii și pe Românii aflați în Turcia.

Serbilor li s'a dat mai puțin, dar tot li s'a dat, pentru că au declarat războiu după luarea Plevnei !

Grecilor nu li s'a dat nimic, pentrucă nu voesc a se închina Rușilor, și au conștiință despre individualitatea lor.

Iar Românilor,—ca cei ce dintre popoarele mici ale Orientului, au făcut mai mult în războiul acesta, ca cei ce au salvat de rușine chiar pe puternicul Imperiu de Nord, și au dovedit într'un mod strălucit vitalitatea și voința lor de a constitui un stat solid și de ordine în Orient,— nu numai că n'ar fi voit să le dea nimica, dar li s'au luat și din ceea ce au avut. — Aceasta o zicem pentrucă Basarabia ni-au răpit'o ; cât pentru Dobrogea, evenimentele din urmă au dovedit cu ce scop ni a oferit'o Rusia prin tratatul de la San-Stefano, și cum datorim numai Europei, dacă astăzi am luat posesiune de dânsa. — Ce e dreptul, ciudată dragoste paternă mai au Rușii către noi! — Este de admirat perfidia

și duplicitatea rusască. — Sub falșul pretext a liberării creștinilor, tot-d'a-una a țintit a'i înghiți. Istoria Românilor este față spre a ne dovedi că, în urma fi-cărui resboiu cu Turcia, Rusia pretindea principatele dunărene ca preț al victoriilor sale, și Poarta, printr'o inspirațiune providențială putem zice, refuza cererile Rusiei, sub motiv că principatele române nu sunt cucerite cu sabia, spre a le da când ar voi și cui ar voi. În cele din urmă însă aurul și perfidia rusească tot au reușit a ne răpi Basarabia la 1812.

O împrejurare norocită însă favorizează populațiunile mult încercate ale Orientului. Aceasta este că Rusia și-a încercat aici pofta sa de cucerire cu popoare, cari nu se prea puteau ușor mistui, cu Românii și Grecii; de aceea cu greu va ajunge de acum înainte îndeplinirea scopului său.

Fiind-că România și Grecia nu voesc a-i face toate cele după chef, ele sunt acuzate mai mult ca ingrate.

Să vedem deci când o faptă bună merită recunoștință. — De sigur că numai atunci când făptuitorul o face din inimă curată și fără interes. — Despre Rusia însă se știe că declarațiile filantropice și de desinteresare i-au servit numai ca o manta de acoperire a planurilor sale ascunse; cari planuri, îndată după luptele sale contra Turcilor, le demasca în toată hidositatea lor.

Și lucru ciudat! Cât timp micile naționalități de sub Imperiul Turcesc erau subjugate, Rusia era protectorul lor, adese ori nepoftit, și nu se ocupa despre deosebirele de rasă, ce existau între ele; ast-fel se explică că privirile sale s'au îndreptat întâiu și întâiu către Greci și Români. — Către Greci, pentrucă, luptând contra Turciei, și câștiga un punct de razim în însăși Turcia, luptele sale posterioare; și către Români, pentrucă ei erau cei întâi în drumul seu, și volens-nolens trebuia să și asigureze această punte spre a merge la Constantinopol. — Cât pentru întărirea naționalităților în corpuri independente, la aceasta nici-o-dată nu s'a gândit Rusia.

Iată dar de ce noi zicem că așa pretinsa iubire a Rusiei

pentru creștini și dorința de a'i libera — nu este decât o paradă de vorbă; căci nu va-să-zică că dorești a elibera pe cineva, când, după ce l'ai scăpat de inamicul său, voești să ți'l iei rob ție, și te opui cu toate puterile la dezvoltarea unei vieți proprii ale sale.

În asemenea caz și valoarea faptului de liberare își pierde prețul său, și nu poate să atragă nici o recunoștință din partea liberatului. — Fiindcă, chiar tatăl meu fie, când însă îl văd că nu 'mi dorește ca și eu să fiu în rând cu lumea, când caută a mă șicana și slăbi, numai și numai ca să fiu în tot-d'auna în atârnare de dânsul, atunci își perde ori-și ce drept la recunoștința și iubirea mea. — Cu atât mai mult când e vorba de state, unde, cum am spus chiar la început, sentimentele au un loc mai mic în conducerea lor.

Deci acțiunea Rusiei față cu popoarele cuprinse în Imperiul Turcesc se poate foarte bine asemăna ca a unui urs, care vede un lup ducând în brațele sale o oacă spre a o sfășia. Ursul se repede asupra lupului, nu cu scop de a scăpa oacă din ghiarele lupului și a o lăsa în libertate, ci pentru a o înhiți el în locul lupului. Sau mai bine zis, dragostea Rusiei pentru creștinii Orientului este dragostea lui Saturn, care-și a mâncat copiii săi; ori încă a acelor animale, cu numele și caracterul cărora Rușii sunt foarte familiarizați, cari își mănâncă feții lor după ce 'i nasc.

Astfel se presintă tot ce a făcut Rusia pentru creștinii Orientului; și de aceia zicem, fără temere d'a fi contraziși: că nu de dragul Grecilor, Românilor, Bulgarilor ș. a., și-a vărsat vre-o-dată Rusia sângele și milioanele fiilor săi, ca adică să-i pue în picioare cu propria lor viață; ci pentru a face dintrânșii aceia ce au făcut din populațiile Crîmului, Siberiei, Caucazului și Poloniei.

Aice însă și-a cam greșit adresa, căci a avut a face cu naționalități, ce știau ce vra se zică Rusia; și mai cu seamă pentrucă a intervenit Europa Apuseană.

Dacă este se mărturisim sincer, într'atâta Rusia a putut să fie folositoare populațiilor creștine ale Orientului, întru

cât a fost o *forță brută* pentru zdrobirea Osmanliilor; dar îndată ce acțiunea forței brute a trebuit să înceteze, a fost necesitate de o forță morală, pe care Rusia n'o avea, a Europei, pentru a se face ceva bun în Orient.

Așa dar conchidem și zicem: Iubirea Rusiei pentru creștinii Orientului a fost și este iubirea sau mai bine zis pofta ce are cine-vă de o pradă aflată în mâinele altuia, și pe care dorește din toate puterile de a o lua pentru sine; nu însă vre-un act de generositate și marinimie, cum îl numesc Rușii. Acest soi de iubire, unic în felul său, nu poate obliga pe nimenea, nici pe individ, nici pe state.

Deci precum iubirea rusească pentru creștinii Orientului este un neadevăr, o vorbă deșartă; tot asemenea și ingratitudea aruncată asupra statelor mici ale Orientului este o calomnie nemeritată de dânsule. — Să ne slăbească deci, mai cu seamă pe noi Români, cu asemenea pretențiuni; căci cu deosebire în războiul cel din urmă până și copii au văzut în care parte este ingratitudea.

LUCRĂRILE PROPRII ALE EDITORULUI

L E I

Învățătura Evanghelică, sau scurtă explicare a textelor cu conținut moral din cele 4 Evanghelii , carte aprobată de Sf. Sinod și de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii, pentru învățământul secundar, cu raport elogios la Academia Română (ediț. I, Galați, 1878; a II în 1897; a III 1902; epuizate)	2.50
Dreptatea Triumfătoare... <i>peripețiile vieții publice ale autorului în 1887 și 1888</i> (Galați, 1888, epuizată)	
Cartea județului Covurlui , studiu geografic, istoric și mai ales statistic, cu planul orașului Galați și harta județului, 2 vol. [București-Galați, 1891]	8.—
Dicționarul Geografic al jud. Covurlui , lucrare premiată de Societatea Geografică Română [Galați, 1893]	2.—
Cotitatea Disponibilă și Rezerva , în Dreptul Roman, Civil și Internațional, teză susținută în Decembrie 1896 înaintea Facultății Juridice din București pentru recunoașterea diplomei de Doctor în Drept	
Morala Creștină , manual didactic pentru învățământul secundar aprobat de Sf. Sinod și de Ministerul Învățământului, cu raport elogios la Academia Română [Galați, ediț. I din 1901; ediț. II din 1906]	1.75
Edițiile III (1909), IV (1910) și V (1911)	1.50
Instrucție Civică , <i>Drept și Economie Politică (Elemente de)</i> după programa în vigoare pentru cl. IV secundară, cu raport favorabil la Academia Română, ediț. I Galați, 1903	2.75
Cuvântări Diverse <i>cu conținut religios-moral, didactic și social-național</i> , rostite între anii 1874—1908 (Galați, ediț. I, 1908)	3.—
Explicarea Evangheliilor , mic manual didactic pentru cl. II secundară, conform noiei programe, aprobat de Minister și de Sf. Sinod (Consistoriul Superior), ediț. I și II	1.—

TIPARUL INSTITUTULUI DE ARTE GRAFICE «MINERVA», BUCUREȘTI.

ISBN 978-606-93040-2-0

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://migl.ro>